

KAZDAĞLARI BÖLGESİNDE ÇEVRE MÜCADELESİNDE ADALETE ERİŞİM ÖNÜNDEKİ MADDİ ENGELLER

İNSAN HAKLARI İZLEME RAPORU

Ekim 2022

Selma Kanbur Yılmaz, Kerem Dikmen

Gülpınar Sürdürülebilir Yaşam Derneği

İçindekiler

A. Giriş	3
B. Anahtar Bulgular	6
C. Kazdağları ve Çevresinde Sivil Toplum	9
C.1. Dernekler	9
C.2. Tüzel Kişiliği Olmayan Örgütlenmeler	10
C.3. Örgütlerin Adalete Erişimi	12
Ç. Sivil Toplumun Çevre Davalarına Katılımı	14
Ç.1. Kaybedilen Davalar	15
D. Veriler Işığında Sivil Toplumun Yargı Giderlerinden Sorumlu Tutulmasının İnsan Hakları Açısından İncelenmesi	28
D.1. Genel Çerçeve	28
D.2. Aarhus Sözleşmesi ve Rio Deklarasyonu.....	33
D.3. T.C. Anayasa Mahkemesinin Yargılama Giderlerine Mahkemeye Erişim Hakkı Yönünden Yaklaşımı.....	34
D.4. Elde Edilen Verilerin Yukarıdaki İlkeler Çerçevesinde Analiz Edilmesi	35
E. Sonuç	42

A. Giriş

Gülpınar Sürdürülebilir Yaşam Derneği 2014 yılında çevrenin korunması amacıyla Çanakkale ili Ayvacık ilçesi Gülpınar Köyü'nde kurulmuş, üyelerinin büyük kısmı kadınlardan oluşan küçük bir yerel dernektir.

Gülpınar köyü Tuzla Çayı ve Tuzla Ovası etrafında yer alır, **Tuzla Ovası Büyük Ova Koruma Alanı**¹ statüsündedir. Tuzla Çayı ovadaki 12 köyün tarımsal sulama ihtiyacını karşılayan çok önemli bir su kaynağıdır. Ayrıca Bakanlar Kurulu'nun kararıyla² **Tuzla, Termal Turizm Merkezi** olarak belirlenmiştir. Apollon Smintheion Tapınağı, Roma Köprüsü ve Murat Hüdavendigar Camii bölgedeki önemli tarihi eserlerdendir. Bu bölge **Kuzey Anadolu Fay Hattı'nın Biga Babakale Kolu**³ üzerinde bulunmaktadır ve deprem riski büyüktür. Tüm bu nedenlerle Tuzla Ovası'nda herhangi bir enerji santrali yapılmamalı, tarımsal üretim için kullanılmalıdır.

Ancak, Tuzla Ovası yeraltı sıcak su kaynakları açısından zengin bir bölgedir ve bu durum jeotermal enerji santralleri (JES) için bölgeyi cazip kılmaktadır. **Tuzla Çayı etrafında şu anda dört adet JES faaliyettedir.** Gülpınar Sürdürülebilir Yaşam Derneği, bu JES firmalarından ikisi için Çanakkale Valiliğine dava açmış, dört santralin su kaynakları, tarımsal üretim, turizm, arkeolojik zenginlik ve depremsellik üzerindeki kümülatif etkisinin incelenerek "Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) Gerekli Değildir" kararının iptal edilmesini talep etmiştir. Her iki davayı da kazanmış ve Danıştay tarafından da onanmıştır.

JES firmalarından birisi iptal kararından hemen sonra teknoloji değişikliğine gittiklerini iddia ettikleri yeni bir başvuruda bulunmuş ve bu proje için de Çanakkale Valiliği tarafından "ÇED Gerekli Değildir" kararı verilmiştir. Dernek, bu karara da dava açmış ancak davayı kaybetmiş ve ödeyemeyeceği bilirkişi ve yargılama giderleri ile karşı karşıya kalmıştır.

¹ <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/01/20170121M1-1.pdf>

² <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/12/20061216-6.htm>

³ <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/56782>

Gülpınar Sürdürülebilir Yaşam Derneği, Kazdağları bölgesinde çevre mücadelesi veren ve benzer süreçlerden geçen dernekler üzerinden adalete erişim hakkı önündeki maddi engellerin neler olduğunu araştırmak istemiş, Etkiniz AB Programı'na başvurmuş ve bu insan hakları izleme çalışması böyle başlamıştır.

Çanakkale ve Balıkesir illerinin bir kısmına yayılan **Kazdağları bölgesinde faaliyet gösteren dernekler**, çevre ihlallerinin önlenmesi için açtıkları davaların **avukatlık ücreti, bilirkişi ve keşif ücretleri ile harçları kapsayan yargılama giderleri karşısında zorlanmaktadır.**

Kendi bütçelerini fazlasıyla aşan miktardaki yargılama giderleri birçok derneğin haklı davalarından vazgeçmelerine ya da zaman, enerji ve kaynaklarını kendilerini geliştirmek yerine yargılama giderlerine aktarmak zorunda kalmalarına, ödenemeyen yargılama giderleri nedeniyle icra yoluyla haciz tehdidiyle karşılaşmalarına yol açmaktadır. Tüm bunlar, bir insan hakkı olan adalete ve çevre hakkına erişimi zorlaştırmakta ya da engellemektedir.

Bu rapor ile amaçlanan; Kazdağları bölgesinde faaliyet yürüten benzer dernekler üzerinden bu bölgedeki adalete erişim önündeki maddi engellerle ilgili insan hakları izleme (İHI) çalışması yapmak ve raporlamaktır.

Çalışmaya; Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü'nün web sitesinden⁴ Çanakkale ve Balıkesir illerinde "**Çevre, Doğal Hayat, Hayvanları Koruma Dernekleri**" başlığı altında faaliyet yürüten derneklerin listesini alarak başladık. Bu listeye göre "**Çevre, Doğal Hayat, Hayvanları Koruma Dernekleri**" başlığı altında **Çanakkale'de 29, Balıkesir'de ise 31** dernek faaliyet yürütmekteydi.

Çalışmamızı derneklerin 2015 yılından sonra çevre hakkı ihlali konusundaki davaları ile sınırladık. Derneklere ulaşıp, "2015 yılından bugüne kadar çevre hakkı ihlali konusunda dava açıp açmadıklarını" sorduk. Bu soruya evet yanıtı veren dernek sayısı Çanakkale'de dört ve Balıkesir'de üçtür. Sonrasında bu derneklerden e-posta ile 2015 yılından sonra çevre hakkı ihlali ile ilgili açtıkları ya da müdahil oldukları davaların gerekçeli kararlarını istedik ve çalışmamızı bu kararlar üzerinden sürdürdük.

Bu raporda; öncelikle Kazdağları bölgesindeki çevre sorunlarının neler olduğunu kısaca sıraladığımız "Anahtar Bulgular" bölümünü bulacaksınız. Daha sonra "Kazdağları ve Çevresinde Sivil Toplum" bölümü ile çevre sorunları konusunda

⁴ <https://www.siviltoplum.gov.tr/illere-ve-faaliyet-alanlarına-gore-dernekler>

faaliyet yürüten derneklerden ve tüzel kişiliği olmayan örgütlenmelerden bahsedeceğiz. Ardından gelen “Sivil Toplumun Çevre Davalarına Katılımı” bölümünde ise dava açma kararının verilmesinden, davaların sonucundan, karşılaşılan yargılama giderlerinden ve adalete erişim hakkı önündeki engellerden söz edeceğiz. “Veriler Işığında Sivil Toplumun Yargı Giderlerinden Sorumlu Tutulmasının İnsan Hakları Açısından İncelenmesi” başlığı altında da sorunun hukuki analizini ve tavsiyeleri bulacaksınız.

Bu çalışma dernekler tarafından 2015 yılından sonra açılmış ve sonuçlanmış davaların incelenmesinden oluşmaktadır. Dolayısıyla bu zaman aralığında, dernekler tarafından Kazdağları bölgesinde açılmış ancak **sonuçlanmamış davalar bu çalışmada yer almamaktadır.**

Çanakkale ve Balıkesir idare mahkemelerinde meslek örgütleri, birlikler ve belediyeler de çevre sorunları için dava açmakta ancak bunlar araştırmanın konusu olmadığı için bu verilere de raporda yer vermiyoruz. Çünkü bunlar kamu kuruluşu veya kamu niteliğindeki meslek kuruluşu oldukları için zaten mali kaynaklara sahipler.

Umuyoruz ki bu raporla, daha iyi bir çevre ve dünyada yaşamak için mücadele eden, çoğunlukla aidat ve bağışlardan oluşan çok kısıtlı bütçeleriyle çok önemli çevre davalarını açan ve dolayısıyla idarenin verdiği izinleri yargıya taşıyarak denetleme görevi üstlenen ve bu nedenle toplumsal fayda yaratan derneklerin sesini ve sorunlarını geniş kesimlere ulaştırabiliriz.

B. Anahtar Bulgular

Kazdağları bölgesi, termik santraller, metalik madencilik (altın, bakır, uranyum vb.), taş ve kum ocakları, rüzgar enerji santralleri (RES), jeotermal enerji santralleri (JES), artan yapılaşma, eko-turizm, tarım alanlarının, sulak alanların, tarihi ve doğal yapıların tahribi, yeni kıyı imar planları ve yoğunluğu arttırılmış imar planları ile ekolojik bir saldırı altındadır.

Kazdağları bölgesinde çevre hakkı ihlali ya da ekolojik sorunlar karşısında sağlıklı bir çevrede yaşam hakkını savunan, sorunları gündeme getirerek kamuoyu oluşturmaya çalışan çok sayıda örgütlenme olmasına rağmen, dava açmak için tüzel kişilik gerekmede, bu nedenle davaları meslek odaları, birlikler, belediyeler ve dernekler açabilmektedir.

Dernekler ile yaptığımız görüşmelerde bazı köy derneği yetkilileri avukatlık hizmetine erişimde zorlandıklarını, yeterince maddi güçleri olmadığı için avukat tutamadıklarını ifade ettiler.

İzleme çalışmamızda, dava açmış dernekleri çoğunlukla aynı birkaç avukatın savunduğunu, bu avukatların gönüllü hizmet verdiğini ve bazılarının da bu derneklere üye veya yönetici olduklarını tespit ettik. Bir zorunluluğun ürünü olan bu gönüllülük hali aslında avukatın ücret hakkı göz önünde bulundurulduğunda sorunun başka hak kayıplarına da yol açtığını söylemek mümkün.

Bize ulaşan dava gerekçeli kararları üzerinden yürüttüğümüz çalışmada; açtığı davaları kaybeden derneklerin kendi bütçe büyüklüklerine göre orantısız yargılama giderleri ile karşı karşıya kaldıklarını gördük.

Dernekler tebliğ edilen yargılama, bilirkişi ve keşif ücretlerini ödemek için zorlanmakta, sınırlı finansal kaynakları yetmemekte ve icra yoluyla haciz tehdidi altına girmektedirler. Yargılama giderlerini ödeyebilen dernekler ise kaynaklarının büyük kısmını kullandıkları için diğer çalışma ya da etkinliklerden vazgeçmek zorunda kalmaktadırlar.

Birçok dernek, yüksek yargılama giderleri nedeniyle dava açmaktan vazgeçmekte ya da ortak dava açmak için dava giderlerini karşılayacak bütçeye sahip olan meslek odaları veya belediyeleri ikna etmeye çalışmaktadır. **Bu durum bir insan hakkı olan adalete erişim hakkını zorlaştırmakta ya da engellemektedir.**

Şahinderesi Kanyonu- Kazdağları, Edremit

C. Kazdağları ve Çevresinde Sivil Toplum

C.1. Dernekler

Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü'nün web sitesinden⁵ elde ettiğimiz bilgiye göre, **Çanakkale'de 865, Balıkesir'de ise 1541 adet dernek faal görünmektedir.** Bunlardan **“Çevre, Doğal Hayat, Hayvanları Koruma Dernekleri” başlığı altında Çanakkale'de 29, Balıkesir'de ise 31 dernek faaliyet yürütmektedir.**

Bu derneklere ulaşıp, 2015 yılından bugüne kadar çevre hakkı ihlali konusunda dava açıp açmadıklarını” sordüğümüzde çok büyük bir kısmının dava açmamış olduklarını gördük. Bu soruya evet yanıtı veren dernek sayısı Çanakkale'de dört ve Balıkesir'de üçtür.

Görüştüğümüz birçok dernek yetkilisi kağıt üzerinde faal göründüklerini ancak aktif çalışma yapamadıklarını belirtti. Bu durumdaki dernekler kapasite yetersizliğinden, üye sayısının azlığından ve mali yetersizliklerden dolayı aktif olamadıklarını söylediler. Bu dernekler üye sayısı az, küçük bütçeli dernekler ve gelir kaynakları üye aidatları ve bağışlardan oluşmakta. Bazı derneklerin aylık aidatı 1 TL.

Kazdağları'nın %79'unun ihale, arama ve işletme ruhsatına açılması, çok yoğun çevre ihlallerinin yaşanmasına yol açmaktadır. Özellikle 2010 yılından sonra bu bölgedeki çevre sorunları iyice artmıştır. **İncelediğimiz davaları açan tüm dernekler 2012 yılından sonra kurulmuştur.** Dernek yetkilileriyle yaptığımız görüşmelerde dava açabilmek için tüzel kişiliğe ihtiyaç duyduklarını ve bu nedenle dernek kurmak zorunda kaldıklarını ifade etmişlerdir.

⁵ <https://www.siviltoplum.gov.tr/illere-ve-faaliyet-alanlarına-gore-dernekler>

C.2. Tüzel Kişiliği Olmayan Örgütlenmeler

2013 yılı Mayıs ayında İstanbul **Gezi Parkı**'ndan başlayıp, tüm Türkiye'ye yayılan sokak hareketi sonrası mahallelerde "**Savunma/Dayanışma**" örgütlenmeleri⁶ inşa edildi. Tüm ülke genelinde yaygınlaşan bu örgütlenmelerin temel amacı kendi yaşam alanlarını idarenin ve şirketlerin talanına karşı korumak olmuştur. Mahallelerde bir araya gelen yaşam savunucuları düzenli forumlar yaparak yaşadıkları bölgenin çevre sorunlarına karşı sivil itaatsizlik eylemleri düzenliyor, talana açılan bölgeleri savunmak için nöbet tutuyor, diğer mahallelerdeki savunmaların eylemlerine destek oluyor ve daha yaşanılabilir bir dünya için neler yapılması gerektiğini tartışıyorlardı.

Benzer "Savunma/Dayanışma" örgütlenmeleri Kazdağları bölgesindeki mahallelerde ve köylerde de kuruldu. Aktivistlerin bir araya gelmesiyle kurulan bu örgütlenmeler bir süre sonra bir çatı altında birlikte hareket etme ihtiyacı duydular ve "Platform"lar oluşturmaya başladılar.

Çanakkale-Balıkesir hattında da 2010 yılından beri kimisi yerel (örneğin, Biga Ekoloji ve Yaşam Platformu, Ayvalık Tabiat Platformu), kimisi il bazında (örneğin, Çanakkale Çevre Platformu) kimisi ise Kazdağları genelinde (örneğin, Kazdağları ve Madra Dağı Çevre Platformu⁷) **çok sayıda çevre platformu kurulmuştur.**

Son olarak, Çanakkale ve Balıkesir'deki çeşitli örgütlerden oluşan **Kazdağları Ekoloji Platformu (KEP)** 9 Şubat 2021 tarihinde yaptığı "Kazdağları Ekoloji Platformu Kuruluş Deklarasyonu Basın Toplantısı⁸" ile kurulduğunu duyurmuştur. Basın açıklamasında; "*Kirazlı altın madeninden Çırpılar kömürlü termik santraline, Tuzla Köyü jeotermal enerji santrallerinden Madra Dağı bölgesindeki madencilik faaliyetlerine ve Madra Barajı havzasına yayılan maden atıklarına, Halılağa Bakır Ocağı'ndan Atıkhisar Barajı dibindeki Koza Altın Madeni'ne, Biga Yarımadasını saran termik santrallerden tüm bölgeye yayılmış rüzgar enerji santrallerine ve metalik madencilikden taş ocaklarına Kazdağları ve yöresi talan ve rant politikalarının işgali altındadır. Bu uygulamalara karşı ülkemizin her yerinde ekoloji mücadelesi yükselmekte olup, bölgemizde de uzun süredir başarılı bir şekilde sürdürülmektedir. Ekolojik yıkım tehdidinin daha da arttığı bu dönemde Kazdağları'nda bu mücadeleyi büyütmenin ve birleştirmenin zamanı gelmiştir*" denilmektedir.

⁶ Yeniden İnşa Et: Caferağa ve Yeldeğirmeni Dayanışmaları Yatay Örgütlenme Deneyimi, NotaBene Yayınları, 2020.

⁷ <https://www.canakkaleicinde.com/bolgesel-cevre-platformu-olusturuldu/>

⁸ <https://www.yesildirenis.com/2021/02/09/kazdaglari-ekoloji-platformu-kuruldu/>

Bu basın açıklamasına göre KEP 67 bileşen ile kurulmuş, basın açıklamasının altındaki bileşen listesinde **Çevre Örgütleri** başlığı altındaki 26 bileşene baktığımızda; bir **birlik**, bir **forum**, bir **girişim**, bir **grup**, bir **konsey**, dört **dernek**, sekiz **platform** ve dokuz **dayanışma** olduğunu görüyoruz. Bu 26 çevre örgütünden tüzel kişiliğe haiz yani dava açma ehliyeti bulunan sadece dört dernek var.

Bileşenler şu şekilde devam ediyor; **dört meslek örgütü**, **on sendikanın** Çanakkale şubesi, **on diğer dernek ve kurum**, **iki kooperatif**, **altı siyasi partinin** il başkanlıkları, **bir birlik**, **iki sanat örgütü**, **beş Kadın-LGBTİ+ örgütü**, **bir yürüyüş grubu** ve **altı bireysel katılım**.

İzleme çalışmasından elde ettiğimiz verilere göre; **bu örgütler ve aktivistler daha çok kadınlardan oluşmaktadır**. Ayrıca dava verilerini incelediğimiz dernekler için de aynı durum geçerlidir hem üyelerin hem de yönetim kurullarının çoğunluğunu kadınlar oluşturmaktadır.

1990 yılında başlayan **Bergama altın madeni mücadelesinden**⁹ beri kadınlar birçok çevre direnişinde en önde yer aldılar. Kadınların çevre sorunlarına daha duyarlı olmaları ve mücadelede yoğun olarak yer almaları başka bir araştırmanın konusu olacak kadar kapsamlı bir analizi gerektiriyor. Ancak araştırmalar gösteriyor ki kadınlar, özellikle de yoksul kadınlar, **iklim krizinden en çok etkilenenlerdir**.

⁹ <https://bianet.org/bianet/siyaset/160766-bergama-altin-madeni-direnisi-topragin-bekcileri#:~:text=22%20Nisan%201997'de%20sabaha,baltalarla%20maden%20etraf%C4%B1nda%20n%C3%B6bet%20tuttu.>

Feminist çevre örgütü **Women's Environmental Network**'ün raporu¹⁰na göre, kadınların doğal afetler yüzünden yaralanma ya da ölme riski erkeklerin 14 katıdır ve iklim değişikliği sebebiyle meydana gelen afetlerden dolayı göç eden 26 milyon insanın 20 milyonu kadındır. **İklim krizinin tarımsal üretim ve gıda güvenliği üzerinde de ciddi olumsuz etkileri olduğu bilinmektedir**¹¹. İklim krizi kadınların mağduriyetini artırırken toplumsal cinsiyet eşitsizliğini de belirginleştirmektedir.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı web sayfasında yer alan “Cinsiyet eşitliği: Çevre ve iklim adaleti için temel taşı¹²” adlı makalede; cinsiyet eşitsizliği ve kadınların toprağa, doğal kaynaklara ve diğer varlıklara eşit olmayan erişimi, iklim ve çevresel krizler ve afetlerle başa çıkma ve çevresel haklarından tam olarak yararlanma yeteneklerini kısıtlamaktadır denmektedir.

Toplumun diğer kesimlerine göre iklim krizinden daha çok etkilenecek olan bir diğer topluluk da LGBTİ+'lardır. 17 Mayıs Derneği'nin İklim 101-Tavsiyeler Klavuzu¹³'nda LGBTİ+'ların ayrımcılık, tecrit, kısıtlı sosyal ağlar, kayıt dışı istihdam, düşük gelir imkanları ve güvenli alanlara, kaynaklara ve uyum araçlarına sınırlı erişim gibi nedenlerle iklim krizinin sonuçlarından daha çok etkileneceği belirtilmektedir. Aynı yayında “Genel olarak LGBTİ+'lar ve özellikle de translar, ayrımcılık ve hoşgörüsüzlükten kaynaklanan finansal zorluklarla karşı karşıya kalırlar ve güvenli ve kapsayıcı iş bulmaları zorlaşır. İşsizlik ise, LGBTİ+'ları daha fazla yoksulluk ve evsizlik riskiyle karşı karşıya bırakır, iklim değişikliğinin etkilerine karşı daha savunmasız hale getirir” denmektedir.

Ekofeminizm, doğa üzerindeki tahakküm ile kadınların ezilmesi arasında bir bağlantı kurar ve bu bağlantının ataerkil-kapitalist iktidar yapısından kaynaklandığını söyler. İklim krizinin etkilerini azaltmanın yolu toplumsal cinsiyet eşitliğine dayalı bir çevre hakkı mücadelesinden geçmektedir.

C.3. Örgütlerin Adalete Erişimi

Uzun yıllardan beri çevre mücadelesi veren Kazdağları bölgesi örgütlenme kültürüne de sahip bir yer. Çevre tahribatının tüm bölgeye yayılması, örgütlenmeleri köylere kadar taşımış durumda. Dayanışma, Savunma, Forum gibi isimler altında bir araya gelen aktivistler hem yerel sorunlar için hem de

¹⁰ <https://www.wen.org.uk/wp-content/uploads/Why-women-and-climate-change-briefing-2.pdf>

¹¹ <https://hdr.undp.org/system/files/documents//2016humandevlopmentreportpdf.pdf>

¹² <https://www.undp.org/blog/gender-equality-cornerstone-environmental-and-climate-justice>

¹³ <https://www.17mayis.org/images/publish/pdf/iklim-101-tavsiyeler-kilavuzu-23-12-2021.pdf>

tüm bölgedeki diğer çevre sorunları için mücadele etmekte. Ancak çevre sorunlarını yargıya taşımak gerektiğinde çok az sayıdaki dernek bu görevi üstlenmekte.

Araştırmamıza konu olan gerekçeli kararları incelediğimizde; derneklerin hem dava açma giderlerini hem de davanın kaybedilmesi durumunda katlanılacak olan yargılama giderleri ile bilirkişi ücretlerini karşılayabilmek için çoğu zaman mali olanakları daha güçlü olan meslek örgütleri, birlikler ya da belediyelerle birlikte dava açmayı tercih ettiklerini gördük. Sivil toplum kuruluşu olmadıkları ve asıl olarak idare (devlet) içerisinde yapılandırıldıkları göz önüne alındığında, bu tercihe zorlanmak bile dernekler açısından adalete erişim önündeki engeli somut olarak göstermektedir.

Çok sayıda çevre felaketi, bölgedeki derneklerin mücadelesi ve yargıya taşınmasıyla durdurulmuş ve iptal ettirilmiştir. Örneğin, sadece yasada belirtilen kurulu güç sınırları içinde kalma kriterini yerine getiren enerji santrali projesi başvurularına, araştırılmadan ve kümülatif etkileri hesap edilmeden verilen “ÇED Gerekli Değildir” kararları, derneklerin açtığı davalarla iptal edilmiş ve **idarenin yapması gereken inceleme ve denetleme işlemi derneklerin çabasıyla hayata geçirilmiş ve tüm vatandaşlar için kamusal bir fayda ortaya çıkmıştır.**

Yaşar Üniversitesi Hukuk Fakültesi Medenî Usûl ve İcra-İflâs Hukuku Anabilim Dalı Başkanı Prof. Dr. Meral Sungurtekin Özkan, Anayasal şikayet ve adalete erişim ile ilgili olarak, *“Adalete erişim, salt yargı organlarına başvuru imkanına sahip bulunmayı ifade etmez; gerek bunun önündeki engellerin saptanarak kaldırılmasını, gerekse yargılama usul ve kurallarıyla başvurucu **hak arayana en kısa sürede ve en az masrafla ve rahatlıkla hakkına kavuşma yolunun açılmasını** ve bu konuda gerekli düzenlemelerin yapılmasını ifade eder.”¹⁴* demektedir.

Yargılama giderleri baskısı ile derneklerin yargı süreçlerinden uzaklaştırılması, kamusal faydanın azalmasına ve telafisi mümkün olmayan çevre tahribatlarına yol açmakta ve bu da **sağlıklı bir çevrede yaşama hakkının**¹⁵ ihlal edilmesi anlamına gelmektedir.

¹⁴ <https://hukuk.deu.edu.tr/wp-content/uploads/2015/09/MERAL-SUNGURTEK%c4%b0N.pdf>

¹⁵ https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/tc_anayasasi.maddeler?p3=56

Ç. Sivil Toplumun Çevre Davalarına Katılımı

Tema Vakfı tarafından Nisan 2020’de yayınlanan Kazdağları Yöresinde Madencilik Raporu’nda¹⁶ “...Biga Yarımadası ve Kuzey Ege’yi kaplayan 1.697.062 hektar alan Kazdağları Yöresi olarak tanımlanmıştır. Maden ve Petrol İşleri Genel Müdürlüğü’nden (MAPEG) elde edilen verilere göre bu alanın 1.294.335 hektarı (%79’u) ruhsatlandırılmıştır. Yöre, ihale, arama ve işletme safhalarında 1.634 ruhsata bölünmüştür. Bu yoğunlukta bir madencilik faaliyetinin yörenin tüm ekolojik, kültürel ve ekonomik yapısını büyük ölçüde tahrip edeceği açıktır.” denmektedir. **%79’u maden ruhsatlarıyla parsellenmiş Kazdağları çevre tahribatına hatta yıkımına çok açık bir hale getirilmiştir.**

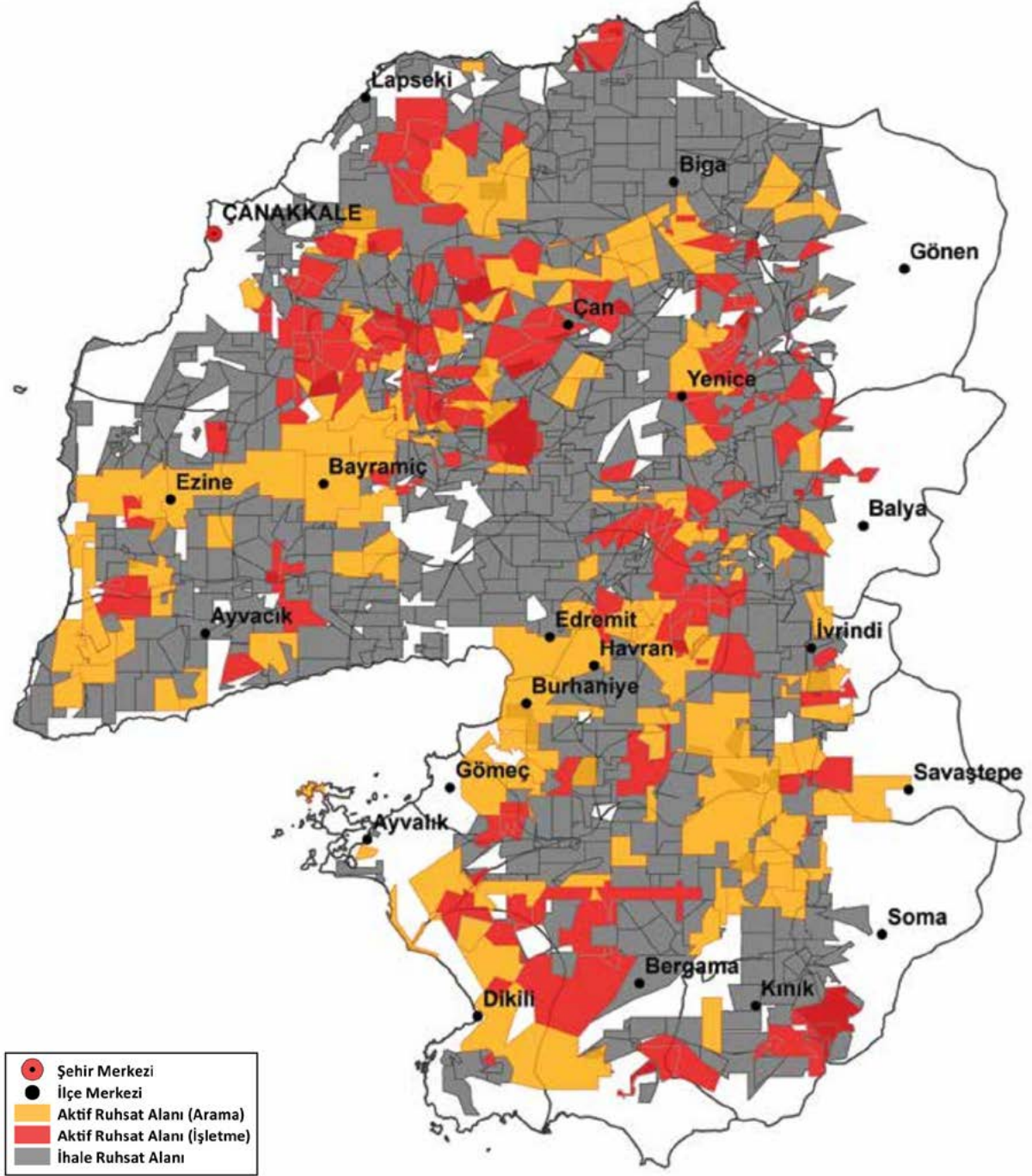
Bu madencilik faaliyetlerinin Kazdağları bölgesinin ekolojik yapısını bozacağı ve ekonomik yapısını kötü yönde etkileyeceği açıktır. Bölgenin temel geçim kaynağı olan tarım ve hayvancılık maden arama ve işletme projeleri ile tarım dışına itilmekte ve kalan tarım arazileri, meralar, içme ve sulama suları da bu madencilik faaliyetleri nedeniyle kirlenmektedir. Her gün bir yenisinin eklendiği çevre tahribatına, içinde derneklerin de olduğu hak ve yaşam savunucuları yetişmekte zorlanmaktadır.

Bu bölümde hem kaybedilen davaların ardından karşı karşıya kalınan yargılama giderlerinden hem de kazanılmış davaların sonuçlarından bahsedeceğiz.

¹⁶ https://cdn-tema.mncdn.com/Uploads/Cms/kaz-daglari-raporu_3.pdf

Ç.1. Kaybedilen Davalar

2015 yılından beri açılmış olan 29 çevre davasının gerekçeli kararlarını incelediğimizde; 11 davanın kaybedilmiş olduğunu ve toplamda derneklerin ödemesi gereken yargılama giderlerinin ise 121.624,00 TL tuttuğunu tespit ettik. Bu davalardan bazıları ve hak sahipleriyle yaptığımız kısa mülakatların içerikleri aşağıdadır:

Maslaktepe Rüzgar Enerjisi Santrali Kapasite Artışı Projesi Davası

Kazdağı Doğal ve Kültürel Varlıkları Koruma Derneği tarafından, Çanakkale ili, Bayramiç İlçesi, Yeniceköy ve Kaykılar Köyü mevkiinde Eni Enerji İnşaat Taahhüt Ticaret ve Sanayi A.Ş. tarafından yapılması planlanan “Maslaktepe Rüzgar Enerjisi Santrali Kapasite Artışı Projesi” hakkında Çevre ve Şehircilik Bakanlığınca verilen “Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) Olumlu” kararının iptali istemi ile açılan davanın 24/06/2021 tarihli gerekçeli kararında belirtildiği üzere **dava reddedilmiş ve 25.014,95 TL yargılama, bilirkişi ve keşif giderlerinin davacı Kazdağı Doğal ve Kültürel Varlıkları Koruma Derneği üzerinde bırakılmasına** karar verilmiştir (Esas No: 2020/1317 Karar No:2021/1127).

29 Temmuz 2020 tarihinde Çanakkale Valisini ziyaret ederek bölgedeki çevre sorunlarını ve çözüm önerilerini aktaran derneklerin valiliğe verdiği dilekçede¹⁷; **“Bölgemiz için verilen rüzgar enerji santralleri projelerindeki artış ve bu projelerin yer seçimlerindeki yanlışlıklar ve kapasite büyüklükleri bizleri endişelendirmektedir. Bir dönem yenilenebilir enerji kaynağı diye savunmakta olduğumuz projeler Çanakkale İntepe, Ayvacık İlçesi ve Ezine İlçeleri yakınlarında, Bayramiç ve Çan bölgesinde işletmeye alınmıştır veya hala inşaatı devam eden RES projeleri mevcuttur. Bir yandan da yeni projeler için “ÇED Gerekli Değildir” kararları verilmektedir. Bunlar Saroz RES, Üçpınar RES, Gazi 9 RES, Yeniköy RES (Mutlu), Kocalar RES, Maslaktepe RES, Yeniköy RES (Ayes), Göztepe RES, Çanakkale RES; Gülpınar RES; Gelibolu RES, Ares RES gibi projelerdir. RES projeleri sayıca ve kapasite olarak fazla olduğunda, yerleşim yerlerine yakın olduğunda, orman ekosistemi içerisinde, meralarda, tarım alanlarında yapıldığında sayısız zararlara ve olumsuz etkilere yol açmaktadır. RES’lerin yol açtığı zararlar nedeniyle, Karaburun halkı isyan etmektedir. Bölgemiz için de sayıları giderek artan ve yanlış yerlere yapılan ve kapasiteleri fazla olan RES projelerinden endişe duymaktayız.**

- **Bölgemiz için izin verilen ve faaliyete geçen tüm RES Projelerinin envanterinin çıkartılmasını, yer seçimi vb açısından incelenmesini, kümülatif etkilerinin değerlendirilmesini,**
- **Planlanan projelerin envanterinin çıkartılmasını ve yer seçimi, ekosisteme olası etkileri konusunda birlikte değerlendirilmesini istiyoruz.”** denilmiştir.

¹⁷ <https://www.habereguven.com/canakkale-cevre-orgutleri-valiyle-gorustu-alamo-su-tahliye-edin>

Süheyla Doğan – Kazdağı Doğal ve Kültürel Varlıkları Koruma Derneği Başkanı

Kaybettiğiniz davalar nedeniyle karşı karşıya kaldığınız yargılama giderleri motivasyonunuzu nasıl etkiledi?

Kaybettiğimiz davalar bizi olumsuz etkiliyor. Çünkü ciddi bir mali yük getiriyor bize. Bir tane rüzgar enerjisi santrali (RES) davasını kaybettik, onda bilirkişi ücretleri artı dava ücretleri, karşı tarafın avukatlık ücretleri hepsi beraber sanıyorum 30.000 TL'yi geçti. Bu nedenle bu kadar ciddi bir yük derneğimizin üzerine yüklendi. Bunu tabii toplayıp bir şekilde ödedik ama bundan sonra dava açma konularında bizi ciddi anlamda geriye çekti. Özellikle RES davalarında. Metalik madencilikte bugüne kadar kaybettiğimiz hiç dava olmadı, ÇED gerekli değildir kararlarını büyük oranda iptal ettirdik. Ekoturizm davalarında sorun olmadı hepsini kazandık, RES davalarında birinci davayı kaybettik, Danıştay'da kazandık, sonuçta kazandık. Onu da kaybetseydik yerel idarenin ve yerel mahkemenin kararını Danıştay bozmasaydı bir de oradan en az 30.000 TL de masraf binecekti. O nedenle bu dava masrafları bizim için gerçekten caydırıcı oluyor.

Bundan sonrasında dernek olarak benzer çevre davalarını açmakla ilgili düşünceleriniz nelerdir?

Kaybetme ihtimalini düşünerek artık yeni RES davası açmasak mı diye kendi aramızda konuşur hale geldik ki bu da hak arama mücadelesi önünde ciddi bir engel teşkil ediyor. Aslında bu tür davaların kamu davası sayılması ve sivil toplum örgütlerinin hukuki giderlerinin kamu tarafından karşılanması gerekir. İlk başvururken adli yardım başvurumuz kabul ediliyor bir şekilde, artık ona alıştı Balıkesir ve Çanakkale İdare Mahkemeleri. Davayı adli yardım talepli açıyoruz ancak sonunda kaybedince bütün masrafları ödemek zorunda kalıyoruz. Bu konuda siyasi partilere başvurduk, CHP ve diğer partilere, mecliste grubu olanlara, dedik ki bir yasa önerisi hazırlayın, bu tür sivil toplum örgütlerinin açtığı ÇED davalarında bu davalar kamu davası sayılsın ve bilirkişi ücretleri kamu tarafından ödensin diye. Bir teklif verdi birkaç parti ama oradan henüz bir sonuç alamadık. Bu konuda ciddi bir kampanyaya ihtiyaç var. Türkiye çapında bütün ekoloji örgütleri hukuk davalarındaki bu maddi yükten kurtulmak için bir şekilde bir kampanya yürütseler çok faydalı olacak.

Helvacı Kömür Ocağı Projesi Davası

Çan Çevre Derneği ve bir vatandaş tarafından, Çanakkale ili, Çan ilçesi, Helvacı köyü, Altıkulaç mevkiinde İÇDAŞ Çelik Enerji Tersane ve Ulaşım San. A.Ş. tarafından yapılması planlanan S.68848 numaralı “Helvacı Kömür Ocağı Projesi” hakkında Çevre ve Şehircilik Bakanlığınca verilen “Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) Olumlu” kararının iptali istemi ile açılan davanın 16/06/2022 tarihli gerekçeli kararında belirtildiği üzere **dava reddedilmiş ve 37.300,25 TL yargılama, bilirkişi ve keşif giderlerinin davacı Çan Çevre Derneği üzerinde bırakılmasına** karar verilmiştir (Esas No: 2021/1150 Karar No:2022/732).

Çan Çevre Derneği Başkanı avukat Ümran Aydın, dava sonrası yaptığı açıklamada¹⁸ “*Bu proje termik santral projesinin yerine ikame edildi. Kömür ocağı projesi, İÇDAŞ şirketinin, Helvacı Köyü'nün kapısından girmesini sağlayan Truva Atı'dır. Küçük boyutlu projelerle çevresel zararı minimum düzeyde gösterip, önlenabilirliğini düşündürüp, pek çok ruhsatla Kazdağları'nın tamamının maden arama sahası haline getirildiğini birçok projede gördük. Bu proje de kömür ocağı görünümlü termik santral projesidir.*

İlçemiz ciddi hava kirliliği altında yaşam mücadelesi vermesine rağmen, açtığımız iptal davasında aleyhimize gelen bilirkişi raporu evlere şenlik. İlçemizde kümülatif etki yok gösterilmiş, yani rapora göre Çan'da ne termik santral ne de TKİ açık kömür ocağı var. Hatta projeye komşu Asmalı Kireçtaşı Maden Ocağı dahi yok. Ama gerçekte ilçemiz 360 derece termik santraller ve madenlerle çevrilmiş vaziyette” demiştir.

¹⁸ <https://www.gazeteduvar.com.tr/canda-yeni-maden-tartismasi-bilirkisi-raporu-evlere-senlik-haber-1550586>

Av. Ümran Aydın – Çan Çevre Derneği Başkanı

Kaybettiğiniz davalar nedeniyle karşı karşıya kaldığınız yargılama giderleri motivasyonunuzu nasıl etkiledi?

Çok olumsuz etkiledi motivasyonumuzu. Özellikle bilirkişi ücretlerinin yüksek olduğu kömür madeni davasında bu davayı kaybetmemiz ve onun masrafını ödemek zorunda kalmamız halinde bundan sonraki süreçte dava açmayız diye düşünüyorum. Bizim aslında her şeyden çok Avrupa Birliği fonlarına ihtiyacımız var. AB'nin çevre derneklerini çok güzel desteklediğini duyuyoruz. Ama biz dil bilmiyoruz ve buralara dönük proje sunamıyoruz. Aslında biz maddi desteğimizi AB fonlarından sağlayabiliriz. Eğer bu konuda bize dil bilen ve proje yazabilen birileri destek olursa çok iyi olur. Çok fazla çevre ve ekoloji örgütü var, bunların yardımıyla biz bir tane danışmanlık firmasıyla anlaşıp maddi destek, fon sağlayabilecek projeleri oluşturup, neler yapabileceğimizi bilebilsek çok şeyi aşarız diye düşünüyorum. Çünkü maddi yetersizlikler elimizi kolumuzu bağlıyor.

Bundan sonrasında dernek olarak benzer çevre davalarını açmakla ilgili düşünceleriniz nelerdir?

Dernekte aldığımız karar gereğince; kaybettiğimiz davaların giderlerini dernek yöneticileri ve üyeler ödemek zorunda kalır, Çan halkı katılım sağlayıp bunları ödemezse bir daha kendi başımıza dernek olarak dava açmama kararı aldık. Profesyonel çevre örgütleri ile birlikte dava açmak istiyoruz. Mesela Ziraat Mühendisleri Odası, doğa hakları kurumları gibi ya da TEMA gibi profesyonel çevre topluluklarıyla birlikte dava açmaya karar verdik, yoksa bir daha dava açmayacağız. Belediye ile birlikte dava açma imkanımız olmadı, bu başkanın tavrına göre değişen bir konu, çevreci bir başkan olur ve bütçe ayırabilirse birlikte dava açabiliriz.

Mobil Kırıcı Tesisi Projesi Davası

Ayvalık Tabiat Derneği, Kazdağı Doğal Kültürel Varlıkları Koruma Derneği, EgeÇep Derneği ve 7 vatandaş tarafından, Balıkesir ili, İvrindi ilçesi, Değirmenbaşı ve Küçükılıca Mahalleleri mevkiinde yapılması planlanan “mobil kırıcı tesisi projesi” için düzenlenen 04/05/2021 tarih ve E-202147 sayılı “Çevresel Etki Değerlendirmesi Gerekli Değildir” kararının; hukuka aykırı olduğu ileri sürülerek iptali istemi ile açılan davanın 07/02/2022 tarihli gerekçeli kararında belirtildiği üzere **dava reddedilmiş ve 12.492,60 TL yargılama, bilirkişi ve keşif giderlerinin davacılar üzerinde bırakılmasına karar verilmiştir** (Esas No: 2021/607 Karar No:2022/152).

Ayvalık Tabiat Derneği avukatı ve BURÇEP Sözcüsü Av. Filiz Sonsuz dava sonrası yapılan basın açıklamasında¹⁹; *“Her ne kadar proje adında sadece İvrindi ilçesi telaffuz edilmiş ise de söz konusu maden sahası Burhaniye ilçe sınırları içinde de yer alıyor ve Burhaniye'nin kırsal mahallelerine çok yakın bulunuyor. Başından beri, yaratacağı geri dönülemez zararlar nedeni ile itirazlarımızı dile getirdiğimiz projeye ek olarak, yalıtım amacı ile kullanılacağı belirtilen mıcır kırma eleme mobil tesisi için de Balıkesir Valiliği tarafından 'ÇED gerekli değil' kararı verildi. Bu karar üzerine açtığımız iptal davasında yapılan keşif sonucunda ne yazık ki bilirkişi heyeti, dosyayı asıl proje ile bir bütün olarak incelememiş, mobil kırma eleme tesisi hakkında da kanatımızca oldukça eksik değerlendirmelerde bulundu”* demiştir.

¹⁹ <https://www.gazeteduvar.com.tr/burcep-derdimiz-sadece-altin-madenleri-degil-haber-1551902>

Av. Filiz Sonsuz – Ayvalık Tabiat Derneği Vekili

Kaybettiğiniz davalar nedeniyle karşı karşıya kaldığınız yargılama giderleri motivasyonunuzu nasıl etkiledi?

Hoş olmadı tabii, gerçekten ciddi paralar ödememiz gerekti, harçlar o kadar yüksek değil ama bilirkişi masrafları çok yüksekti. Çevre örgütleri ile dayanışma içinde ödedik bugüne kadar. Açıkçası davaların avukatı olarak kendimi kötü hissettim yani yapabileceğim başka bir şey vardı da yapmadım mı, yapamadım mı diye. Çünkü o yüke kimse girmek zorunda değil, o dayanışma ruhuyla arkadaşlarla birlikte hallettik ama kötü etkiliyor tabii.

Bundan sonrasında dernek olarak benzer çevre davalarını açmakla ilgili düşünceleriniz nelerdir?

Bunlar bizi yıldırmıyor, üzerine belki daha uzun düşünüyoruz, dayanışma içinde hallediyor olmak bizi rahatlatıyor ama vazgeçmek gibi bir niyetimiz de yok. Açtığımız davaları kazanırız ya da kaybederiz, onu en başında bilemeyiz. Ama dava açmazsak en başında kaybetmiş olacağız. Bazı davaları kaybedeceğimizi bilerek açıyoruz hatta. Örneğin maden şirketlerine karşı çok güçlü bir lobi var, altın madenciliği gibi. Bu davalarda şansımızın yüksek olmadığını bilerek açıyoruz, peki niye yapıyoruz bunu, vazgeçmediğimizi göstermek için yapıyoruz, sorumluluk duygusu bize bunu yaptırıyor. Kaybetmiş bile olsak, yıllar yıllar sonra torunlarımız, burada bunlar olurken siz ne yaptınız dediğinde gösterecek bir şeyimiz olsun, “yavrum, biz bunları yapmaya çalıştık, bu kadarını becerdik, elimizden bu geldi”, en azından bunu söyleyebilelim, hiçbir şey yapmadık demek yerine. Bu duygu, başarıma olasılığı, karşıımızdaki kurumlar ne kadar güçlü olursa olsun, bizi davaları açmaya yönlendiriyor, motive ediyor. Onun için de tabii ki devam edeceğiz. Ya açılmış davalara müdahil olacağız ya da bizzat dava açacağız, vazgeçmeyeceğiz yani.

Transmark Jeotermal Enerji Santrali Teknoloji Değişikliği Projesi Davası

Gülpınar Sürdürülebilir Yaşam Derneği tarafından, Çanakkale ili, Ayvacık ilçesi, Yukarıköy Mahallesi, 128 ada, 193 parsel, İR:17/44 Ruhsat Nolu Sahada Transmark Turkey Gülpınar Yenilenebilir Enerji Üretim Sanayi ve Ticaret Anonim Şirketi tarafından yapılması planlanan Transmark Jeotermal Enerji Santrali (JES) Teknoloji Değişikliği (19 MWe/19 MWm) Projesi ile ilgili olarak ÇED Yönetmeliği'nin 17'nci maddesi gereğince verilen "Çevresel Etki Değerlendirmesi Gerekli Değildir" kararının iptali istemi ile açılan davanın 17/02/2022 tarihli gerekçeli kararında belirtildiği üzere **dava reddedilmiş ve 28.664,76 TL yargılama, bilirkişi ve keşif giderlerinin davacı Gülpınar Sürdürülebilir Yaşam Derneği üzerinde bırakılmasına karar verilmiştir** (Esas No: 2021/619 Karar No:2022/227).

Gülpınar Sürdürülebilir Yaşam Derneği bilirkişi keşfinin ardından yaptığı açıklamada²⁰, *"Anayasası'nın 56.Maddesindeki "sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkı" mızı savunduğumuzu belirtip, zeytinlikleri, sebze ve meyve bahçelerini, hayvancılığı, içme ve sulama suyunu, soluduğumuz havayı, sağlığımızı ve tarihi dokuyu tehdit eden JES'leri istemediğimizi bir kez daha ifade ettik"* demiştir.

²⁰ <https://www.evrensel.net/haber/444285/gulpinardaki-jes-projesine-karsi-acilan-davada-bilirkisi-kesfi-yapildi>

Zerrin Soysal – Gülpınar Sürdürülebilir Yaşam Derneği Başkanı

Kaybettiğiniz davalar nedeniyle karşı karşıya kaldığınız yargılama giderleri motivasyonunuzu nasıl etkiledi?

Olumsuz etkiledi tabii ki. Derneğimiz zaten maddi sıkıntılar içinde olan bir dernek, son derece haklı olduğumuz bir davayı kaybetmiş olmak motivasyonumuzu tabii ki olumsuz etkiliyor. Daha önce kazandığımız bir dava bu. Firma teknoloji değişikliği yaptığını söylüyor ve Valilik yine ÇED Gerekli Değildir kararı veriyor. Bu firma ilk kazandığımız davadan sonra yürütmeyi durdurma kararına da uymadı. Santral inşaatına devam etti. O zaman da suç duyurusunda bulunduk ama Ayvacık Cumhuriyet Başsavcılığı şikayetimizi geri çevirdi. Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü'nün yetki alanında diye geri çevirdi, yani bizi davalımıza yönlendirdi. Daha önce kazandığımız davayı kaybettik ve bu moralimizi bozdu. Onun için de bu davaları kaybetmek istemiyoruz. Kaybetmeyelim, bizden para istemesinler.

Bundan sonrasında dernek olarak benzer çevre davalarını açmakla ilgili düşünceleriniz nelerdir?

İşin en kötü yanı gelecekte buna benzer çevre sorunlarıyla, olumsuzluklarla karşılaştığımızda dava açma konusunda tereddüt yaşayacağız, dava masraflarını nasıl karşılıyoruz diye düşüneceğiz. Hakkımızı arama konusunda cesur davranmamıza engel olacak. Tabii ki haklı olduğumuz konularda; toprağımız, havamız, suyumuz, çevremiz tehdit altındaysa, biz bu konuda reaksiyon göstermekten kaçınmayız, elimizden geleni yaparız ama bu reaksiyonlarımızın, bu eylemlerimizin maddi bir bedeli olacaksa bu bizi adım atma konusunda biraz tereddüde düşürür, sıkıntıya sokar ama vazgeçer miyiz, sanmıyorum.

Ç.2. Kazanılan Davalar

Kazdağları'ndaki dernekler tarafından 2015 yılından sonra açılmış ve kazanılmış davalardan 12 tanesi “**ÇED Gerekli Değildir**” kararının iptali davasıdır. Bunlar;

- Balıkesir, Havran, Kocaseyit Mahallesinde yapılmak istenen **Kalker Ocağı Kırma Eleme Tesisi Projesi**
- Balıkesir, Havran, Büyükşapçı Mahallesinde yapılmak istenen **Altın Ocağı Patlayıcı Madde İlavesi Projesi**
- Balıkesir, Edremit, Merkezde yapılmak istenen **Derin Deniz Deşarj Projesi**
- Balıkesir, Gömeç, Kemalpaşa Mahallesinde yapılmak istenen **Derin Deniz Deşarj Projesi**
- Balıkesir, Edremit, Güre Mevkiinde yapılmak istenen **Derin Deniz Deşarj Projesi**
- Çanakkale, Ayvacık, Tuzla Mahallesinde yapılmak istenen **Babadere Jeotermal Enerji Santrali-2 Projesi**
- Balıkesir, Ayvalık, Türközü Mevkiinde yapılmak istenen **Jeotermal Kaynak Arama projesi**
- Balıkesir, Ayvalık, Gazikemalpaşa Mahallesinde yapılmak istenen **Jeotermal Kaynak Arama Amaçlı Sondaj Çalışması Projesi**
- Çanakkale, Ayvacık, Tuzla-Gülpınar-Kocaköy Mevkiinde yapılmak istenen **Transmark Jeotermal Enerji Santrali Projesi**
- Balıkesir, Ayvalık, Bağyüzü Mahallesinde yapılmak istenen **Granit Ocağı Projesi**
- Çanakkale, Ayvacık, Büyükhusun Köyünde yapılmak istenen **Jeotermal Kaynak Arama Amaçlı Sondaj Çalışması Projesi**
- Balıkesir, Havran, Tarlabası Mahallesinde yapılmak istenen **Kalker Ocağı Kırma Eleme Tesisi Projesi**

Dernekler tarafından açılmış iki “**ÇED Olumlu**” kararının iptali davası kazanılmıştır;

- Çanakkale, Yenice, Çırpılar Köyünde yapılmak istenen **Çırpılar Termik Santrali Kül Depolama Sahası, Kömür İşletme ile Kırma Eleme Tesisi Projesi**
- Çanakkale, Merkez, Serçiler ve Terziler Köyü Mevkiinde yapılmak istenen **Koza Altın Gümüş Madeni Projesi**

Ekrem Akgül – İda Dayanışma Derneği Başkanı

Kaybettiğiniz davalar nedeniyle karşı karşıya kaldığınız yargılama giderleri motivasyonunuzu nasıl etkiledi?

Sonuçta hak aramanın bir maliyeti olmamalı. En azından maddi maliyeti olmamalı. Hak ararken, karşımıza dernek bütçesini aşan meblağlar çıkıyor. Bunları, moral olarak etkilemese bile caydırıcı bir unsur olarak görüyorum. Ama buna rağmen halen sürdürmeye çalışıyoruz. Çünkü bu yasal yolu asla bırakma niyetinde değiliz. Hukuki zemini de mücadelenin bir alanı olarak görüyoruz ve onu sürdürmeye devam edeceğiz. Tabii ki çok zorlaştırıyorlar, bugünün rakamlarıyla bir derneğin, hele hele bizim gibi aylık aidatı bir TL olan bir derneğin, aidatlarla falan bunun altından kalkması mümkün değil. Mümkün olduğu kadar geniş, daha geniş havuzlar yaratarak altından kalkmaya çalışıyoruz. Moralimiz bozulmuyor, bunun da bir mücadele alanı olduğunu düşünüyoruz. Bu zorlaştırmaların, parasal bir duvar örmenin STK'lar önünde engel teşkil ettiğini düşünmemize rağmen adli yardım talebiyle başlayarak dava açmaya devam ediyoruz.

Bundan sonrasında dernek olarak benzer çevre davalarını açmakla ilgili düşünceleriniz nelerdir?

Adli yardıma başvurduktan sonra dava sonuna kadar çok fazla bir masrafla karşılaşmıyoruz. Ancak bilirkişi raporları var, o bilirkişi raporları büyük meblağlar tutuyor, onu önceden yatırmanızı istiyorlar sizden, tabii biz hep adli yardımla yaptık şimdiye kadar. Ayrıca tek başımıza değil, müdahil sayısını artırarak ya da STK'larla ortak davalar açarak biz de tahkim duvarını güçlendiriyoruz. Hiçbir şekilde bırakmaya niyetimiz yok. Caydırıcı unsur olarak kullanıldığının çok farkındayız. Adaletle başvurmanın caydırıcı hale getirilmesinden, bunu getirenler utansın. Mücadele yoluna çıktığınızda karar vericiye karşı bir mücadele yürütüyorsunuz. Her şeye karar veren merkezi yönetimin bu kararlarına karşı hukuk zeminini asla bırakmayacağız. İda Dayanışma Derneği 2015 yılında kuruldu, ondan öncesinde dava açmak için gereken tüzel kişilik mecburiyeti nedeniyle Ziraat Mühendisleri Odası'nın açtığı davaya vatandaş olarak yüzlerce kişi müdahil oluyorduk. Şimdi artık derneğimiz var, İda Dayanışma Derneği'nin kurulma amaçlarından bir tanesi de tüzel kişilik oluşturup, hukuki zemini yürütmektir.

Yargılama giderleri sürekli artıyor. En son bizim Koza Altın Gümüş Madeni Projesi davamız 40.000 TL'yi geçti sanırım ama biz kazandığımız için karşı tarafa rücu edildi o borç. Fakat biz davayı kazanır mıyız, kazanmaz mıyız, bu borç sırtımıza yük olur mu olmaz mı diye bakmıyoruz. Bu alanı bir mücadele zemini olarak gördüğümüz için hukuk alanını hiçbir zaman bırakmıyoruz. Bir gün Türkiye de hukuk ve adalet dağıtacak, buna inanarak bu yolda yürümeye çalışıyoruz. Daha çok Çanakkale yerinde faaliyet gösteren bir derneğiz ama Türkiye'nin her yeriyle dayanışma içindeyiz. Hakkari'ye kadar gittik, Hakkari'nin şimdiye kadar hiçbir şekilde çevre profili gündeme gelmemiştir çünkü orası güvenlikle alakalı bir bölge olduğu için hep güvenlik gündeme gelmişti ama oranın da ne kadar çok çevresel sorunları olduğunu bizzat oraya gidip, orada bir sivil toplantı yaparak da görmüş olduk. Van'a gittik. Sinop'a gittik, nükleer karşıtı platforma destek verdik. Soma'ya gittik, duruşmalarda gözlemci olarak bulunduk. O bakımdan süreç hem eylemsellik hem de hukuksallık üzerinden yürümeye devam edecek. Her ne kadar engeller, duvarlar karşımızda yükseltilmeye çalışılsa da bu alanı hiç bırakmadık. 1998'de gündeme getirilen Çan Termik Santrali'ne karşı nasıl direndiysek bundan sonra da yılmadan devam edeceğiz. Dava giderleri STK'ların üzerine yıkılmadan, belediyelerden, belediye birliğinden yardım alınabilir. Mesela Çanakkale Belediyesi davalarımızın bazılarında müdahil oluyor çünkü onların maddi gücü var. Dolayısıyla bir yerlerden böyle destekler bularak sürdüreceğiz mücadeleyi.

Balıkesir, Edremit ve Havran İlçeleri ile Çanakkale, Yenice, Hacıhasanlar Mevkiinde yapılmak istenen **Duygu Rüzgar Enerji Santrali Projesi“ÇED Olumlu”** kararının iptali davası ilk derece mahkemesinde kaybedilmiş, yapılan itiraz sonrası Danıştay tarafından bozulmuştur.

Bir diğer dava ise Balıkesir, Edremit, **Akçay Sulak Alanı**’nın doldurulmasına ve moloz dökülmesine son verilmesine yönelik Balıkesir Büyükşehir Belediye Başkanlığı’na yapılan talebin reddinin iptali istemi davasıdır ve iptal edilmiştir.

Çanakkale, Bayramiç, Köylü Köyünde yapılmak istenen **“Eko Turizm” amaçlı 1/5000 Ölçekli Nazım İmar Planı ve 1/1000 Ölçekli Uygulama İmar Planı**’nın iptali istemiyle açılan dava da kazanılmıştır.

Maden ve Petrol İşleri Genel Müdürlüğü tarafından **606 adet Maden Sahası İhalesi İlanı**nın iptali istemi ile açılan dava ilk derece mahkemesince zaman aşımı gerekçesiyle reddedilmiş, yapılan itiraz sonrası Danıştay tarafından karar bozulmuştur.

D. Veriler Işığında Sivil Toplumun Yargı Giderlerinden Sorumlu Tutulmasının İnsan Hakları Açısından İncelenmesi

D.1. Genel Çerçeve

Türkiye’de, ceza davalarında şikayetçi olanların herhangi bir yargılama gideri ödeme zorunluluğu bulunmamaktadır. Yalnızca ceza almaları halinde bilirkişi ücreti, posta masrafı, katılan kendini avukatla temsil ettirdiyse avukatlık ücreti benzeri yargılama giderleri; mahkumiyet kararının kesinleşmesi halinde sanıktan tahsil edilmektedir.

Aralarında o uyumsuzluk bakımından hiyerarşi bulunmayan tarafların birbirine ilk bakışta eşit konumda olduğu hukuk davaları ise davanın açılışı, yargılama, verilen kararın üst mahkemelere taşınması sırasında talep edenin yargılama giderlerini peşinen ödemek zorunda bırakıldığı ancak davasında haklı çıkanın baştan katlandığı bu yargılama giderlerini hükümle birlikte karşı taraftan tahsil edebildiği bir sistemle işlemektedir.

İdari davaların bu ikisinden öncelikli farkı aleyhine dava açılan davalının her koşulda idare olmasıdır. İdare, devlet teşkilatı içerisindeki birimdir veya kamu niteliğindeki kuruluşlardır. Valilik, belediye, kamu kurumu niteliğindeki meslek örgütleri, üniversiteler, bakanlıklar; idari davalardaki davalılara örnek olarak verilebilir. İdari davalardaki davacılar gerçek kişi veya özel hukuk tüzel kişisi (dernek vb.) olabileceği gibi kamusal bir kurum da olabilir. Başka bir ifade ile idare bir idari davanın davacı veya davalısı olabilecektir. Barolar ve Barolar Birliğinin, İstanbul Sözleşmesini fesheden Cumhurbaşkanlığı kararnamesine karşı açtığı dava buna örnek verilebilir.

İdari davaları diğer davalardan ayıran bir diğer yönse bir devlet gücü olan yürütmenin gerçekleştirdiği bir eylem veya işlemin bir diğer devlet gücü olan yargı tarafından denetlenmesidir. Başka bir ifade ile bir idari dava kazanılsa da kaybedilse de bütün ihtimaller, idarenin eylem ve işlemlerinin yargı tarafından denetlenmesini güvence altına alan Anayasanın ortaya koyduğu ihtiyacın giderilmesi anlamına gelecektir. **Bu yönüyle idari davalarda yargılama giderine katlanma mecburiyetinin, hukuk yargılamasındaki kurallardan ayrı olarak ele alınması bir zorunluluktur çünkü idarenin davayı kaybetmesi eylem veya işlemini hukuka uygun hale getirmesine de aracı olmaktadır.**

Özellikle çevre davaları gibi, kamu gücünün eylem ve işleminin toplumsal yarar bakımından denetlendiği idari davalarda yargılama giderlerinin caydırıcılığı yalnızca kişinin değil toplumun da temel bir güvenceye erişememesi anlamına gelebilir. Zira bireyselleştirilmiş bir idari işleme (Atama işleminin iptali, idari para cezasının iptali, kamulaştırma işleminin iptali, ruhsat vermeme şeklindeki işlemin iptali gibi) açılan davalar bir toplumsal yarar üretmediği halde; çevre hakkına erişim konulu idari davalar bireysel değil toplumsal bir yarar üretmektedir. Davacı yapılan yargılamada davasının haklılığını ispat edemese dahi çevreyle ilgili kamusal işlemin bir yargısal denetimden geçmesi, toplumsal bir yararı açığa çıkarmaktadır. Dolayısıyla toplumun yarar elde ettiği bir yargısal sürecin maliyetini birey yerine toplumun, yani kamu bütçesinin karşılamasını beklemek, nimet - külfet ikiliği içerisinde adaletsizlik yaratmayacaktır.

İdari davalar usuli güvencelerden ayrı ve ona ilaveten ilke olarak maddi bir hakla ilişkilidir. Bu maddi hak mülkiyet hakkı, örgütlenme hakkı, toplanma hakkı, özel hayata saygı gösterilmesini isteme hakkı, ifade özgürlüğü gibi çeşitli hak metinlerinde güvence altına alan haklardan biri veya birkaçından oluşabilir.

Raporun konusu olan çevre hakkı konulu davalar da Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 56. maddesinde ifadesini bulan “Sağlık Hizmetleri ve Çevrenin Korunması” hakkının konusunu oluşturmaktadır. Nitekim maddenin ilk fıkrası herkesin, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkını güvence altına alırken, ikinci fıkrası ise “çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek Devletin ve vatandaşların ödevidir” diyerek çevreyi korumayı kişiler bakımından yalnızca hak değil aynı zamanda yerine getirilmesi gereken bir ödev olarak da nitelemektedir. Hiç kuşkusuz örgütlü gücü ve kurumsallığı ile devlet bu koruma ödevi konusunda daha farklı imkana, bunun bir sonucu olarak da daha fazla yükümlülüğe sahiptir. Diğer yandan kişilerin bu fıkrada tarif edilen ödevi kişisel bir ödev değil kamusal bir ödevdir ve bu ödevin yerine getirilmesi için de devlet mekanizmasını harekete

geçirmek, çevre kavramının genişliği karşısında bir zorunluluktur. Başka bir ifade ile devletin, çevreyi koruma misyonu yüklediği yurttaşın bu misyonunu yargı erkini harekete geçirerek yerine getirmesi halinde onu birtakım maddi külfetlere katlanmak zorunda bırakmak, bir çelişki yaratır.

Türkiye'nin tarafı olduğu İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi (İHAS) veya ek protokolleri, çevre hakkını temel bir hak olarak saymamakta, salt çevre hakkı ihlali iddiaları yönünden bireysel başvuru kabul etmemektedir. Bununla birlikte çevre hakkının, sağlıklı bir çevrede yaşama hakkının, sözleşme ve protokollerde sayılan diğer temel haklarla ilişkisi vardır. Özellikle yaşam hakkı, mülkiyet hakkı ve özel hayata saygı hakkı; devletin çevre konusundaki pozitif yükümlülüklerini yerine getirmemesi nedeniyle ihlal edilme potansiyeli taşıyan temel haklardandır. İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi (İHAM) *Öneryıldız v. Türkiye* kararında çevre hakkı ile ilişkili olarak mülkiyet ve yaşam hakkının²¹ ihlal edildiğine hükmetmiş; dört gerçek kişi ve bir derneğin, doğal koruma alanı ve köyleri sular altında bırakacak bir baraj inşasına ilişkin davaya dönük ihlal iddialarını ele aldığı *Gorraiz Lizarraga ve Diğerleri v. İspanya* başvurusunu, adil yargılanma hakkı açısından incelemiştir²². Aynı şekilde Belçika'da kurulu bir derneğin, bir atık toplama sahasının genişletilmesi için planlama izni verilmesine dair şikayetlerine ilişkin yapılan yargılamaya ilişkin bireysel başvurusunu inceleyen İHAM, *L'erabliere A.S.B.L. v. Belçika* kararında başvuruçunun iddialarını adil yargılanma hakkı yönünden ele alarak, ihlal kararı vermiştir.²³ *Guerra ve Diğerleri v. İtalya* kararında Mahkeme, çevre kirliliğinin insanların esenliğini etkileyebileceğine ve konutlarını özgürce kullanabilmelerine engel oluşturarak, özel hayatlarını ve aile hayatlarını olumsuz yönde etkileyebileceğine dikkat çekerek, sözleşmenin 8. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir.²⁴ Mahkeme, *Mangouras v. İspanya* kararında²⁵, çevreye dönük saldırganlarla ilgili Avrupa bölgesinde ve uluslararası düzlemde gelişen endişeleri göz ardı edemeyeceğini açıkça belirtmiştir. (§ 86) Örnekleri çoğaltmak mümkündür, bununla birlikte eldeki bilgiler, 1950 tarihli sözleşmenin, yorum ilkeleri ışığında verilen komisyon ve Mahkeme kararlarıyla birlikte çevre hakkına ilişkin başvurulara birçok yönden uygulanmakta olduğunu göstermektedir.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi de 12.09.2010 tarihinde yapılan Anayasa değişikliğinin ardından, İHAS ve TC Anayasasında yer alan hakların ihlal edildiği iddiasıyla yapılan bireysel başvuruları kabul etmeye başlamış, kuruluş kanununun geçici maddesi uyarınca 23.09.2012'yi zaman bakımından

²¹ <https://hudoc.echr.coe.int/eng-press?i=003-572293-574829>

²² <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=002-4430>

²³ <https://hudoc.echr.coe.int/eng-press?i=003-2643683-2889423>

²⁴ <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58135>

²⁵ <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-100686>

yetkisinin başlangıcı kabul etmiştir. Anayasa Mahkemesi de İHAM içtihadına uygun olarak çevre hakkı konulu bireysel başvuruları, temel haklarla ilişkili olarak inceleme yöntemini benimsemiştir. (Mehmet Kurt²⁶ [GK], B. No: 2013/2552, 25/2/2016, § 63). Bu ve birçok kararında (Fevzi Kayacan (2)²⁷, B. No: 2013/2513; Ahmet İsmail Onat²⁸, B. No: 2013/6714; Hüseyin Tunç Karlık ve Zahide Şadan Karlık²⁹, B. No: 2013/6587) Mahkeme, çevre hakkı konusundaki uluslararası kaynaklardan olan ve Aarhus Sözleşmesi olarak bilinen **Çevre Konularında Bilgiye Erişim, Karar Vermeye Halkın Katılımı ve Yargıya Başvuru Sözleşmesi** ile Rio Deklarasyonu olarak da bilinen ve Rio de Janeiro'da yapılan Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı sonucunda kabul edilen **Çevre ve Kalkınma Üzerine Rio Bildirisine** atıf yapmaktadır. Türkiye'nin taraf olmadığı Aarhus Sözleşmesinin bir Anayasa Mahkemesi bireysel başvuru kararında yer almasının önemli nedenlerinden biri de Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisinin çevre ve insan haklarına ilişkin 27/6/2003 tarihli ve 1614 sayılı Tavsiye Kararında, bu sözleşmeye yapılan atıftır. Bilindiği üzere bir Avrupa Konseyi organı olan Parlamenterler Meclisi, tıpkı Bakanlar Komitesi gibi yayımlamakta olduğu ilke kararlarıyla, sözleşmenin yorumlanması konusunda Mahkemeye ilham vermektedir, nitekim İHAM kararlarında her iki Konsey organının ilke kararlarına sıkça atıf yapılmaktadır.

Bu nedenle referans metin olan Aarhus Sözleşmesine yakından bakmak gerekmektedir.

²⁶ <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/2552>

²⁷ <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/2513>

²⁸ <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/6714>

²⁹ <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/6587>

Altın madeni için ağaç kesimi - Kirazlı, Çanakkale

D.2. Aarhus Sözleşmesi³⁰ ve Rio Deklarasyonu³¹

Tıpkı İstanbul Sözleşmesi gibi imzalandığı yer olan Aarhus'tan ismini alan sözleşme, *“şimdiki ve gelecek nesillerdeki her bir insanın kendi sağlığı ve refahına uygun bir çevrede yaşama hakkının korunmasına katkıda bulunmak için, her bir Taraf, bu Sözleşme'nin hükümlerine uygun olarak, çevresel konularda bilgiye erişim, halkın karar alma süreçlerine katılımı ve yargıya başvurma hakkını”* teminat altına almayı amaçlamaktadır. Bir uluslararası andlaşma olarak imzacıları için hukuken bağlayıcı olan sözleşmenin hazırlık çalışmalarına, imzacı olmasa dahi Türkiye de katılmıştır. Avrupa Birliği sözleşmeye taraftır. Çevresel bilgiye erişim konusunda belirgin teminatlar içeren sözleşme, sivil toplumun rolünü de özel olarak vurgulamaktadır. Sivil toplumun çevresel konulu yargı süreçlerinde devlet otoritelerinin ve çalışanlarının yardımcı olma yükümlülüğüne dikkat çeken 3. maddesine ek olarak sözleşmenin 9. maddesi sivil toplumun yargıya başvuru konusunda menfaat sahibi oluşunu zikrettikten sonra maddenin son fıkrasında da ***“her bir Taraf, idari ve yargısal inceleme yollarına başvurularla ilgili halkın bilgilendirilmesini sağlar ve yargıya başvuruda engel teşkil eden mali ya da diğer engellerin yok edilmesi ya da azaltılması amacıyla uygun yardım mekanizmalarının kurulmasını dikkate alır.”*** ifadesiyle devletin, adalete erişim konusundaki pozitif yükümlülüğüne dikkat çekmektedir. Dikkate alma ifadesi elbette amacı gerçekleştirme yükümlülüğü olarak ele alınmalı; yargıya başvuruda mali engel olarak nitelenen konuların ise avukatlık ücretlerini de içerecek şekilde yargı giderleri olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Bu hakkı güvence altına alan adli yardım sistemleri zaten diğer andlaşma metinleriyle korunmaktadır, o halde bu sözleşmenin, yeterli gücü olmayanlara avukat ve mahkemeye erişim güvencesi sağlayan adli yardım mekanizmasından farklı ve onu aşan bir güvence getirmeyi amaçladığını söylemek yanlış olmaz. Aksi yorum, devletlerin zaten farklı sözleşmelerle yüklenmiş oldukları yükümlülükleri tekrar başka bir sözleşme ile de yüklenmeleri demek olur ki bu amaca aykırı bir yorum olacaktır.

Rio Deklarasyonunun 10. maddesi ise Aarhus Sözleşmesinin doğrudan atıf yaptığı bir metindir. Bu deklarasyonun 10. maddesi de adli ve idari erişim mekanizmalarına yurttaşların katılımını ilke olarak benimsemektedir.

³⁰ Bu raporda sözleşmeye yapılan atıfları da içeren daha geniş bilgi için: <https://ekolojikolektifi.org/wp-content/uploads/2018/08/c%CC%A7evresel-konularda-bilgiye-eris%CC%A7im.pdf>

³¹ https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_CONF.151.26_Vol.I_Declaration.pdf

D.3. T.C. Anayasa Mahkemesinin Yargılama Giderlerine Mahkemeye Erişim Hakkı Yönünden Yaklaşımı

Anayasa Mahkemesi (AYM) bu konuyu kararlar bilgi bankası üzerinden de görüntülenebilecek altmış aşkın kararında tartışmıştır. Kararların büyük kısmı, usul hukukundan kaynaklı imkansızlık nedeniyle kısmi dava açma imkanından yoksun başvuruçuların, reddedilen davaları nedeniyle ödemek zorunda kaldıkları avukatlık ücretlerinin yüksekliğine ilişkindir ve bu kapsamdaki her başvuruda AYM ihlal kararı vermiştir. AYM 2012/791 numaralı bireysel başvuruda³² geliştirdiği yaklaşımı (Özellikle § 55, 56), sonraki her başvuruda sürdürmüştür. Ancak bu tümü ile başvuruçunun idari dava açtığı tarihte, “ıslah”³³ seçeneğinin olmaması ile ilgili bir sürekliliktir.

Öte yandan AYM, yargılama giderlerine davayı kaybeden kişinin ödemekle yükümlü tutulmasını başka birçok kararında³⁴ “kaybeden öder” ilkesi çerçevesinde ele almıştır.³⁵ Buna göre “*AİHM, bu ilke gereği muhtemel davacıları mahkeme önüne abartılı talepler getirmekten vazgeçirdiği için mahkemeye erişim hakkını engelleyici bir sonuç doğurabilecek nitelikteki düzenlemelerin tek başına adil yargılanma hakkıyla çelişmeyeceğini, bununla birlikte davanın koşulları çerçevesinde hesaplanan masrafın miktarının bu hakkın engellenip engellenmediğini tespitte önemli bir faktör olduğunu (Stankov/Bulgaristan, 68490/01, 12/7/2007, § 52) kabul etmektedir.*” Mahkeme bu yaklaşımı çevre davaları bakımından da sürdürmüştür. (EGEÇEP 1, 2, 3 başvuruları)

Rapor yazım tarihinde AYM Başkanı olan Zühtü Arslan’ın (*Ramazan Tosun, B. No: 2012/998, 7/11/2013*) karardaki karşı oyunda yaptığı tartışma ise oldukça önemlidir. **Arslan’a göre bir yargılama gideri kalemi olan “Yüksek miktardaki vekalet ücreti idarenin muhtemel keyfi işlemleri karşısında bireylerin haklarını aramalarını zorlaştırabilecek, özellikle ödeme gücü zayıf olan kişiler üzerinde dava açma konusunda caydırıcı etki yaratabilecek, sonuçta onları idare karşısında savunmasız bırakabilecektir.”**³⁶

³² <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2012/791>

³³ Islah, dava değerinin dava devam ederken arttırılabilmesidir. Haksız çıkmaları durumunda yüksek avukatlık ücretlerine katlanmak istemeyen kişiler, kısmi dava (Örneğin 100 TL’lik) dava açıp, bilirkişi incelemesi aşamasında daha yüksek bir alacak elde edebileceklerini öğrendikten sonra dava tutarlarını bu miktara yükseltebilmektedir. Bu imkan 02.11.2011 tarihinden önce idari yargıda yoktu.

³⁴ <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2016/6323>

³⁵ Toplam 22 karar için: <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/Ara?KelimeAra%5B%5D=kaybeden+%C3%B6der>

³⁶ <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2012/998>

İHAM, “kaybeden öder” kuralının, dayanaksız davaların açılmasını ve dava masraflarını engelleyerek, adaletin iyi işlemesi ve başkalarının haklarının korunması meşru amaçlarına hizmet ettiğini kabul etmektedir. İHAM Ashingdane kriterleri çerçevesinde, başvuruçuların mali durumunu, vekalet ücretinin yüksekliğini, davanın temelden yoksun olmamasını, davanın karşı tarafı olan devletin maaşlı bir avukat tarafından temsil edilmesini ve maaşının devlet bütçesi tarafından karşılanmakta olduğunu gerekçe göstererek müdahalenin ölçüsüz olduğuna ve mahkemeye erişme hakkının ihlal edildiğine karar vermiştir.³⁷ Kriterlerin adı, Danıştay’ın birçok Daire kararında göze çarpmaktadır.

Sonuç olarak AYM yargılama giderini ödemeye katlanma zorunluluğunu dava sonucunun tarafta yarattığı kayıp/kazanç ikiliği üzerinden ele almakta; bu yükümlülüğün aynı zamanda baştan dayanaksız davaların açılarak adalet mekanizmasının işlemez hale getirilmesini önlemek yoluyla diğer kişilerin adalete erişimini sağlamak yönünde bir önlem olduğunu da düşünmektedir. Raporun bu kısmı, yukarıda belirtilen ikilik ve dayanaksız dava olguları ışığında açılmış davalarda çevre dernekleri aleyhine hükmedilen yargılama giderlerini irdelleyecektir.

D.4. Elde Edilen Verilerin Yukarıdaki İlkeler Çerçevesinde Analiz Edilmesi

Önceki kısımlarda da paylaşıldığı üzere bu rapora veri sağlayan araştırma aşamasında çok sayıda dernekle iletişime geçilmiş ve davacı olarak tarafı oldukları ve aleyhlerine sonuçlanan, konusu çevre olan idari davaların bilgisi toplanmıştır. Fikir vermesi açısından üç farklı çevre derneğinin takip ettiği davalarda, lehe veya aleyhe olduğuna bakılmaksızın beş farklı yargılama giderine yer verilmiş, en sonda davanın kabul veya reddi bilgisi de paylaşılmıştır. Dava kabul edildiyse yargılama gideri davacı tarafından ödenmemektedir ancak reddedildiyse harç, keşif yol ücretleri ve bilirkişilerin ücretleri gibi masraflarla avukatlık ücretinden oluşan yargılama gideri, dernekler tarafından ödenmek zorundadır.

³⁷ ADİL YARGILANMA HAKKI Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi - 4, Sibel İNCEOÇLU, sf27 <https://rm.coe.int/04-adil-yargilanma-hakki-ikincibaski/1680934d70>

Hasan Boğuldu Kanyonu – Kazdağları, Edremit

Dosya No	Dernek Adı	Yargılama Gideri	Kabul - Red
21/1150	Çan Çevre	36.190,00 TL	Red
19/803	Ayvalık Tabiat	7.714,3 TL	Kabul
21/607	Ayvalık Tabiat	15.809,90	Red
21/8402	Kazdağı Koruma	43.289,80 TL	Red/Kabul
21/619	Gülpınar	27.909,90 TL	Red

Tabloya göre davası reddedilen dernekler, ilgili satırlarda yazılı olan yargılama giderinin avukatlık ücreti kısmını davalı devlet kurumlarına (Bu tutar 2022 itibarıyla maksimum 3.890,00 TL'dir. Önceki senelerde daha düşüktür); bu kısım dışında kalan kısmı ise Maliye Bakanlığına ödemek zorunda bırakılmaktadır.

Hukuk Muhakemesi Kanununun 334. maddesi, *kamuya yararlı* statüsünde olmayan derneklerle olan dernekler arasında bir ayırım yaparak, kamuya yararlı olmayan derneklerin maddi gücü olmayanların yararlanabileceği bir hukuki imkan olan *adli yardım* mekanizmasına başvurusunu engellemiştir. Çevre hakları alanında çalışan derneklerin hukuki açıdan genel olarak kamu kurumları ile husumetli olduğu ve siyasal saiklerle bu statünün verilebildiği gözetildiğinde, kamu yararı statüsüne alınmalarını beklemek gerçekçi olmayacaktır. Öte yandan bir dernek, devlet ile böyle bir ilişkiyi kendi öncelikleri açısından gerekli de görmeyebilir. Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü'nün kamuya açık verilerine göre³⁸ Türkiye'de bu statüye sahip 349 dernek vardır ve bunların hiçbiri çevre hakları dolayısıyla kamu ile karşı karşıya gelen derneklerden değildir.³⁹ "Çevre" anahtar kelimesi ile aratıldığında bu statüdeki derneklerden iki tane vardır ve linkleri aşağıda paylaşılmıştır, ancak bunlar da *çevre hakkı* üzerine değil çevre üzerine çalışan derneklerdir.

Çevre hakkı alanında çalışan derneklerin adli yardım mekanizmalarına erişim imkanının bulunmadığını tespit ettikten sonra, aleyhlerine hükmedilen yargılama giderlerini ödeyememeleri halinin etkisi ise çok kritiktir. **Türk Medeni Kanununun⁴⁰ 87/3. Maddesine göre derneğin borç ödemedi acze düşmesi, derneğin sona erme sebebidir. Yani yargılama giderini ödeyemeyen dernek doğrudan kapanma riski ile karşı karşıyadır ve bu örgütlenme hakkına da doğrudan müdahale anlamına gelmektedir.**

³⁸ <https://www.siviltoplum.gov.tr/kamu-yararina-calisan-dernekler>

³⁹ TÜRÇEK (<http://www.turcek.org.tr/>), ÇEKUD (<https://www.cekud.org.tr/tr/>)

⁴⁰ <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.4721.pdf>

Araştırma sırasında elde edilen bulgular, çevre hakkı alanında çalışan dernekler tarafından açılan bazı davaların kazanıldığını göstermiştir. Davalıların (aralarında Çanakkale Valiliği, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Balıkesir Büyükşehir Belediye Başkanlığı gibi kamu makamları bulunmaktadır) kamusal bütçeden kaynak kullandığı gözetildiğinde davaları kaybetmiş olmalarının kümülatif bir sonucu da yoktur. Zaten alınan harçlarla işleyen yargı sistemindeki giderler, başka bir kamusal kaynakla karşılanmaktadır. **Yargılama sırasında karşılanmayan giderler ise yine adliye tarafından yargılama başında alınan harçlardan oluşan ve “Suçüstü Ödeneği” denen bir havuzdan karşılanmaktadır. Yani esas olarak yargılama sırasında yapılan gider zaten genel bütçede karşılığı olan bir tutardır.**

Yukarıda genel ilkeler bahsinde bahsedilen adalet mekanizmasının işlemez hale getirilmesi, dayanaksız davaların açılmasının önlenmesi açısından makul miktarda yargılama giderlerinin alınması genel olarak temel hakka ölçülü bir müdahale olarak görülebilir. Bununla birlikte *kaybeden öder* ilkesinin çevre hakkı konulu davalarda çevre hakkı savunucularına bu ölçüde büyük bir maliyet olarak dönmesi bir çelişkidir. Kaybeden öder ilkesi bir kazananın varlığını zorunlu kılar ancak çevreyle ilgili bir idari tasarrufu yargısal denetimden geçirmek, Anayasanın uygulanmasını sağlamak ve idari tasarrufun hukuka uygunluğunu (veya yanlışlığını) yargısal süreçle kayda geçirmek, dava kazanılsa da kaybedilse de çevre hakkı konulu dernekler açısından bir kazançtır, yani denetimi sağlamanın kendisi çevre derneğinin somut durumda kaybeden tarafta olmaması anlamına gelmektedir. Zira her durumda idarenin çevre ile ilgili bir tasarrufu yargısal denetim mekanizmasından geçirilmiş olmaktadır ve derneklerin, aynı zamanda anayasal bir ödev olarak tarif edilen çevreyi koruma ediminin dava yolu dışında etkili bir şekilde gerçekleşme prosedürü kamu tarafından kurala bağlanmış değildir. Dolayısıyla yargılama gideri ile yapılan bu ölçsüz müdahale, anayasanın ilgili maddesi ile de uyumsuzluk içermektedir. Çünkü çevreye ilişkin bir idari işlemin yargısal denetimden geçirilmesi, kaybedeni olmayan bir yargısal süreçtir. Kaybedeni olmayan bir yargısal denetim mekanizmasının çevre derneklerinin kaybı olarak ele alınması kavramın çıkış fikrine aykırı olmaktadır. Kaldı ki Çanakkale ve Balıkesir bölgesindeki derneklerin Kazdağları ile ilgili verdikleri hukuki mücadelede ellerindeki en makul enstrüman idari davalardır. **Anayasa perspektifinden bakıldığında çevre dernekleri aleyhine hükmedilen yüksek yargılama giderlerinden kaynaklanan caydırıcı etki; Anayasanın 125. maddesi ile güvenceye alınmış bir hakkın kullanımı önünde fiili bir engel oluşturmaktadır.** Zira idarenin işlem ve eylemleri (Devletin çevreye dönük tasarrufları) kendiliğinden yargı denetimine tabii değildir ve yargısal mekanizma ancak başvuru ile harekete geçmektedir.

Öte yandan çevre hakkı konulu davalarda davalılar zaten kamu kurumlarıdır ve yurttaşın vergileri ile oluşan bütçeden, istihdam ettikleri avukatların maaşları da ödenmektedir. Dolayısıyla tarafı yurttaş olan bir dava ile tarafı devlet olan bir davadaki avukatlık ücretine, devlet dışındaki öznelerin katlanmasını beklemek; devletin maaşlı bir avukatla temsil ettiği gözetildiğinde haksız bir beklenti olmaktadır.

Ashingdane ilkeleri açısından bakıldığında, davanın temelsiz olmaması da ayrı bir kriter teşkil etmektedir. Çevre hakkı konulu davalara bakıldığında çevre derneklerinin davacı olarak yargılamada bulunması zaten bir temelin varlığına işaret etmektedir. Kaldı ki zaman zaman derece Mahkemelerinin aldığı bilirkişi raporlarındaki muhalif görüşler, davaları reddeden Mahkeme heyetlerindeki aykırı görüşler veya sonradan Danıştay'da reddedilen davalara ilişkin ilk derece yargılaması sırasında alınan kabul kararları ve bu kanaati besleyen bilirkişi raporları, davaların kaybedilse bile sağlam delillere sahip olduğunu göstermektedir. Bu noktada Mahkemelerin davanın haklılığından ayrı olarak, dava açmakta çevre derneklerinin bir temele sahip olup olmadıklarına dönük değerlendirme yapmamaları; belirtilen kriterlerin somut olayda uygulanmadığını da göstermektedir.

Fon kaynaklarına erişimin zor olduğu; erişme halinin ise kriminalize edildiği Türkiye koşullarında yukarıda belirtilen tutarların bir derneğin öz kaynaklarından karşılanmasının imkansızlığı ortadadır. **Ülke gerçekleri, şirketlerin de çıkarları gereği çevre hakkına yargısal yollarla erişmeye çalışan dernekleri desteklemediğini göstermektedir.** Aidat gelirleri ile bir derneğin bu tür davalarla mahkemelere erişmesinin imkansızlığı gözetildiğinde çevre derneklerinin mali durumlarının da yargılama giderlerine katılmasını zorlaştırdığını objektif olarak ortaya koymaktadır.

Bu konuda Avrupa Konsensüsü oluşturmak yönündeki siyasi ve yargısal aktivizm dikkate alındığında, sırf Türkiye'nin taraf olmamasından yola çıkarak Aarhus Sözleşmesinin hükümlerinin dikkate alınmaması da ayrı bir sorun başlığıdır. Bunda ve Rio Deklarasyonunun onuncu ilkesinde zikredilen yargısal denetim mekanizmalarına erişimi sağlama yükümlülüğü yüksek yargılama giderleri ile birlikte ihlal edilmektedir. Özellikle Aarhus Sözleşmesi, AB konsensüsünün parçası olma yolunda ilerlemektedir ve açık hükümler, çevre konusunda çalışan sivil toplumun Mahkemeye erişimi önündeki engellerin kaldırılmasını gerektirmektedir.

Verilerin hukuki analizi ile yapılacak nihai değerlendirmede, Kazdağları ve etrafında çevre hakkı konusunda çalışan derneklerin ödemekle yükümlü kılındığı yüksek yargılama giderlerinin;

- Davalar bazında mahkemeye erişim hakkı önünde engele dönüştüğü,
- Bu davalarda hükmedilen yüksek tutarların, derneklerin, çevre hakkının ihlaline yol açan diğer idari kararlara karşı yargısal mekanizmalara başvurmasını engelleyen caydırıcı bir etkiye neden olduğu,
- Yargılama giderlerinin aidiyeti konusunda Ashingdane kriterleri baz alınarak hiçbir değerlendirme yapılmadığı, bu anlamda İHAM kararlarının yeterince gözetilmediği bir sürecin ürünü olduğu,
- Türkiye'nin uluslararası yükümlülükleri ile uyumsuz olduğu gözlemlenmiştir.

Hasan Boğuldu Kanyonu – Kazdağları, Edremit

E. Sonuç

Yukarıda görüldüğü gibi; çok sayıda olası çevre felaketine yol açabilecek idari kararlar, bölgedeki derneklerin mücadelesi ve bu ihlalleri yargıya taşınmasıyla durdurulmuş veya iptal ettirilmiştir. Kazanılan davalar, idare tarafından verilen yanlış kararların dernekler tarafından açılan davalar sonucu düzeltildiği anlamına gelmektedir. Yani bu yolla kamu idaresinin verdiği kararlar denetlenmiş ve çevre tahribatına yol açacak bu kararlar iptal ettirilmiştir.

Sonucu ne olursa olsun derneklerin açtığı davalar sayesinde ilgili çevre tahribatı kamuoyunun gündemine gelmiş, farkındalık oluşmuş ve çevre sorunlarına karşı duyarlılık artmıştır.

Açılan davalar sayesinde hem bölgede yaşayanlar hem de tüm ülke vatandaşları toplumsal fayda elde etmiştir. Mahkeme kararlarıyla çevre tahribatına yol açacak projelerin engellenmesi, doğayı ve yaşam alanlarını korumaktadır. Ayrıca, Çanakkale ve Balıkesir illeri tarımsal üretimin yoğun olduğu bölgelerdir. Marka değeri olan birçok tarım ürünü yetiştirmekte ve ülkenin her yerine gönderilmekte hatta ihraç edilmektedir. Açılan her dava tarım alanları ve su kaynaklarının korunmasına ve dolayısıyla sağlıklı bir çevrede yaşam hakkına hizmet etmektedir.

Avukatlık ücreti, bilirkişi ve keşif ücretleri, harç gibi yargılama giderleri derneklerin finansal gücünü aşmaktadır. Avukatlık ücretini karşılayamayan dernekler, baroların çevre komisyonlarındaki gönüllü avukatlarla çalışma yollarını aramaktadır. Baroların yönlendirdiği az sayıdaki gönüllü avukatlar da çok yoğun tahribatın yaşandığı Kazdağları bölgesindeki davalara yetişmekte zorlanmaktadır. Gerekeçeli kararları incelediğimizde; birçok derneğin aynı avukatlar tarafından temsil edildiğini, sayısı onu bulmayan avukatların bu davalarda vekil olduğunu gördük. Bazı avukatlar ise derneklerin yönetim kurulunda yer almakta.

Kaybedilen davaların sonucunda derneklere yüklenen giderlerden bir tanesi ise karşı taraf vekalet ücretidir. Yani idareye karşı açılmış davalarda, idarenin kadrolu çalışan avukatları hizmetleri için maaş almakta ama davayı kaybeden dernekler bu avukatlık hizmeti için idareye karşı vekalet ücreti ödemektedir.

Çevre davalarına katılan bilirkişi sayısı, birçok bilimsel disiplinin bulgularının birlikte değerlendirilmesi gereksinimi nedeniyle en az yedi kişiden oluşmakta, bu da bilirkişi ücretlerinin tüm dava giderleri içinde en yüksek kalem olmasına yol açmaktadır. Ayrıca bilirkişi keşifleri, davaya konu projenin bulunduğu yerde yapıldığından, keşif ücreti adı altında bilirkişilerin ulaşım giderleri de kaybeden tarafa yüklenmektedir.

Avukatlık ücreti, bilirkişi ve keşif ücretleri, harç gibi yargılama giderleri her yıl belli oranlarda artırılmaktadır. Derneklerin üye aidat tutarları ise 2 ya da 3 yılda bir yapılan genel kurullarda değiştirilebilmekte ancak çoğu dernek, üyelerinin ödeme güçlüğü nedeniyle aidatlarını uzun yıllar boyunca sabit tutmakta ve bağışlar da yetersiz kalmaktadır. Derneklerin gelir gider tablolarını incelediğimizde; gelirlerin büyük oranda üye aidatları ve bağışlardan oluştuğu ve yargılama giderleri ile gelirler arasında çok çarpıcı bir orantısızlık olduğu görülmektedir.

Ülkenin hemen hemen her yerinde olduğu gibi Kazdağları bölgesindeki çevre hakkı savunucularının da daha çok kadınlardan oluştuğunu dava verilerini incelediğimiz derneklerden de biliyoruz. Kazdağı Doğal ve Kültürel Varlıkları Koruma Derneği, Gülpınar Sürdürülebilir Yaşam Derneği, Ayvalık Tabiat Derneği ve Çan Çevre Derneği'nin yönetim kurulu başkanları kadındır. Dernekler bilirkişi ve keşif ücretleri, harç gibi yargılama giderlerini ödeyemediklerinde yasal olarak bu borç yönetim kurulu üyelerine rücu etmektedir. Danıştay 10. Dairesinin 2004/5790 E. N, 2007/520 K. N. Sayılı kararında belirtildiği üzere; Yönetim Kurulu üyeleri kendi aralarında bir yetkilendirme yapmamışlarsa, derneğe ait olan borçlardan tüm yönetim kurulu asıl üyeleri; eğer yetkilendirme yapmışlarsa yetkilendirilen yönetim kurulu üyesi sorumlu olacaktır. Genellikle yönetim kurulları, başkanı yetkilendirmekte ve derneğin ödeyemediği borçları da başkanlara rücu etmektedir. Çoğunlukla istihdama erişimden yoksun olan ve düşük gelire sahip dernek yöneticisi kadınlar, dernek borçlarından sorumlu tutulmakta bu da yargı giderlerinin katmanlı bir hak ihlaline dönüşmesine yol açmaktadır.

1998 yılında Danimarka'nın Aarhus kentinde imzalanan "Çevre Konularında Bilgiye Erişim, Karar Vermeye Halkın Katılımı ve Yargıya Başvuru Sözleşmesi" bu rapora konu olan derneklerin karşılaştığı adalete erişim hakkı önündeki engellerin kaldırılması ya da azaltılması ile ilgili hükümler içermektedir.

Ekoloji Kolektifi Derneği'nin yayınladığı, "**Çevresel Konularda Bilgiye Erişim Rehberi ve Aarhus Sözleşmesi**"⁴¹nde sözleşme şöyle tanımlanmaktadır;

"Çevre Konularında Bilgiye Erişim, Karar Vermeye Halkın Katılımı ve Yargıya Başvuru Sözleşmesi" Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonu tarafından 25 Haziran 1998'de imzaya açılmış ve 26 devlet tarafından imzalanarak 2001 yılında yürürlüğe girmiştir. Sözleşme, "Çevresel Bilgiye Erişim, Karar Vermede Halkın Katılımı ve Yargıya Başvuru" konularında, devletlerin ve şirketlerin çevresel bilgiyi paylaşması, karar süreçlerine halkın katılım araçlarının artırılması ve yargısal yollara ilişkin ilke ve kuralları göstermektedir. Kısaca **Aarhus Sözleşmesi** olarak bilinen sözleşme, **herkesin çevresel bilgiye ulaşması, kararlara katılması ve uygulamasında rol almasını hedefleyen, aktif ve katılımcı bir çevre hukuku anlayışının uluslararası egemenliği hedeflemektedir.**" Aynı yayında, yargılama giderleri ile ilgili olarak Sözleşmenin öngördüğü kriterler; **"Sözleşmeye göre devletler, yeterli ve etkili çözümler sağlayacak; adil, hakçı, zamanlı ve de caydırıcı derecede pahalı olmayacak yargılama yollarını sağlamakla yükümlüdür.** Bu yolla edinilen kararlar yazılı olarak verilecek ya da kaydedilecektir. Mahkemelerin ve mümkün olduğunda diğer kurumların kararları, halk tarafından erişilebilir olacaktır." şeklinde açıklanmaktadır. Sözleşmenin, mali gücü olmadığı için yargısal yollara başvuramayanlar hakkındaki önerisi ise "Sözleşmeye göre devletler, idari ve yargısal inceleme usullerine başvuru hakkında halkın bilgilendirilmesini sağlayacak ve **yargıya başvurunun önündeki mali ve diğer engellerin ortadan kaldırılması ya da azaltılması için uygun yardım mekanizmalarının kurulmasını temin etmekle yükümlüdür.**" şeklinde özetlenmektedir.

Kaybedilen davalar sonucu katlanılan yargılama giderleri, Kazdağları bölgesindeki derneklerin motivasyonunu düşürmekte, gelecekte benzer bir sorunda dava açmak konusunda tereddüt etmelerine yol açmaktadır. Derneklerin herhangi bir çevre hakkı ihlalinde adalete rahatça erişebilmeleri, yargılama giderleri yükünün hak aramada caydırıcı olmaması için Aarhus Sözleşmesi'nde belirtildiği gibi dernekler için yargıya başvurunun önündeki mali ve diğer engeller ortadan kaldırılmalı ya da azaltılması için uygun yardım mekanizmaları kurulmalıdır.

⁴¹ <https://ekolojikolektifi.org/wp-content/uploads/2018/08/c%CC%A7evresel-konularda-bilgiye-eris%CC%A7im.pdf>

Türkiye'nin de taraf olduğu, Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW)'nin 14. maddesi⁴²nde, taraf devletlerin, kadın ve erkeklerin eşitliği prensibine dayanarak, kırsal kalkınmaya katılmalarını ve bundan yararlanmalarını sağlamak için kırsal kesimdeki kadınlara karşı ayırımı ortadan kaldıran tüm uygun tedbirleri ve özellikle kırsal kesim kadınlarının ekonomik, sosyal ve kültürel hayatlarının iyileştirilmesi doğrultusunda CEDAW hükümlerinin uygulanması için gerekli önlemleri alacaklarından bahsedilmektedir. Kazdağları'nda çevreyi tahrip eden şirketler, toprağı, su kaynaklarını, havayı kirletmekte, ormansızlaştırma ile biyolojik çeşitlilik krizine yol açmakta, tarım alanları verimsizleşmekte; tüm bunlar işsizlik, yoksulluk ve göçe neden olmakta ve bu olumsuzluklara en çok kadınlar, kız çocukları ve LGBTİ+'lar başta olmak üzere haklara erişim olanakları engellenen gruplar maruz kalmaktadır. Bu tablo **kadına yönelik her türlü ayrımcılığı önlemek ve önlem almak konusunda devlete görev ve sorumluluk veren CEDAW'ın da ihlal edildiği anlamına gelmektedir.**

Sanayileşme ve ona bağlı olarak artan kentleşme gibi başlıca nedenlerle; başta gelişmiş ülkeler olmak üzere tüm dünyada **sera gazı salınımı artmakta ve geri dönülmez çizgilerin aşıldığı küresel ısınma, katlanarak artacağı öngörülen iklim krizine yol açmaktadır.** İklim krizinin önemli sonuçlarından birisi yağış rejimi değişikliklerdir. Yağış rejimi değişikliklerinin yol açtığı iki önemli sorun, seller ve kuraklıktır.

Altyapısı olmayan ya da yetersiz olan, sürdürülebilir şehircilikten uzak bir yapılaşmaya sahip az gelişmiş ülkelerde, yoğun yağışlar sellere neden olmakta, insan/hayvan can kayıplarına, bitki örtüsünde ağır tahribata ve tarım topraklarının sellerle sürüklenerek verimsiz kalmasına yol açmaktadır.

Kuraklık nedeniyle tarım üretimi azalmakta, geçimini tarımdan sağlayanlar yoksullaşmakta, geçinebilmek için şehirlere göç etmekte ve bu da tarımsal üretimin sürdürülemez hale gelmesine yol açmaktadır. Türkiye'de tarım sezonu yağışlarının azalmasına bağlı olarak kuraklık yaşanıyor. Avrupa Birliği İklim Değişikliği Servisi'nin 2021 Yılı Toprak Nemliliği Raporu⁴³'na göre **Anadolu, son 30 yıl ortalamasından %5-10 arası daha az yağış almış** görünmektedir. Meteoroloji Genel Müdürlüğü'nün Türkiye'de su/tarım yılı yağışları verilerine göre **2021, son 20 yılın en kurak, 41 yılın ise 2. en kurak senesi olarak kayıtlara geçmiştir**⁴⁴. Kazdağları bölgesi yeraltı ve yerüstü su kaynakları açısından zengindir. Bölgedeki madencilik ve enerji projelerinin yoğun olarak

⁴² <http://www.kaced.org/images/files/CEDAW%20metni.pdf>

⁴³ <https://climate.copernicus.eu/esotc/2021/soil-moisture>

⁴⁴ <https://www.trthaber.com/haber/gundem/turkiye-41-yilin-en-kurak-2-tarim-sezonunu-yasadi-636128.html>

su kaynaklarını tüketmesi ve kirletmesi, Türkiye'nin hızla kuraklaştığı böyle bir dönemde su kaynaklarının önemini ve korunması gerektiğini göstermektedir.

2022 yılı Şubat ayından beri devam eden Rusya-Ukrayna savaşı hububat üretim ve satışını düşürmüştü ve başta Afrika ülkeleri olmak üzere tüm dünyada çok kısa bir süre içinde hububat maddeleri temininde güçlüğe ve artan gıda fiyatlarına yol açmıştır. Bu durum tarımsal alanların korunması gerektiğinin önemli bir habercisidir. Günümüzde **Türkiye'de, belde ve köylerde yaşayan nüfusun %7'nin⁴⁵ altına düşmesi, tarımda istihdam edilen nüfusun azalması ve küresel ısınma ile iklim krizi sonucu ortaya çıkacak olan gıda üretimi darboğazı** da düşünüldüğünde, madencilik ve enerji projeleri ile Kazdağları bölgesindeki tarım üretiminin göreceği zarar daha da önem kazanmaktadır. Tema Vakfı'nın Kazdağları Yöresinde Madencilik Raporu⁴⁶'nda *"Tarımsal üretimle öne çıkan bu zengin coğrafyada **tarım alanlarının %41'i aktif ruhsat sahasında, %37'ü ihale sahasındadır. Tarım alanlarının sadece %22'si herhangi bir ruhsat alanına dahil edilmemiştir. Aktif ruhsat sahalarının %64'ü arama, %36'sı işletme statüsündedir**"* denilmektedir.

İklim krizi nedeniyle azalan tarım üretiminden en çok etkilenecek olan kadınlar ve kız çocuklarıdır. Ücretsiz aile işçiliğinin en yaygın olduğu sektör tarımdır ve kadınlar ve kız çocuklarının büyük bölümü tarımda ücretsiz aile işçisi olarak sosyal güvenceden yoksun bir şekilde çalışmaktadır. T. C. Kalkınma Bakanlığı On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023) İşgücü Piyasası ve Genç İstihdamı Özel İhtisas Komisyonu Raporu'nda⁴⁷, *"ILO'nun 2017 verilerine göre; gelişmekte olan ülkelerin işgücü piyasalarında ücretsiz aile işçisi olan kadınların oranı yüzde 36,6 iken; erkeklerin oranı yüzde 17,2'dir"* denmektedir. İklim krizi nedeniyle kentlere göç etmek zorunda kalan bu kadınlar işsiz kalarak, tarımdan elde ettikleri üretim gücünü ve beslenme desteğini de kaybetmektedirler. Tüm Türkiye'de olduğu gibi Kazdağları bölgesinde de çevre tahribatına direnenlerin büyük kısmını kadınların oluşturması bu yüzdendir. Kadınlar, madencilik ve enerji projeleri ile ekoturizm adı altındaki çarpık yapılaşmayla tahrip edilen çevrenin, kendileri ve çocukları için gelecekte daha kötü günler getireceğini yakıcı bir şekilde hissetmektedir.

⁴⁵ <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=45500#:~:text=%C4%B0l%20ve%20il%C3%A7e%20merkezlerinde%20ya%C5%9Fayanlar%C4%B1n,6%2C8'e%20d%C3%BC%C5%9Ft%C3%BC>

⁴⁶ https://cdn-tema.mncdn.com/Uploads/Cms/kaz-daglari-raporu_3.pdf

⁴⁷ https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2020/04/IsgucuPiyasasi_ve_GencilstihdamiOzellhtisasKomisyonu-Raporu.pdf

Altın madeni için ormanın yok edilmesi – Kirazlı, Çanakkale

Kazdağları bölgesinde gerçekleşmekte olan çevre yıkımı, idarenin ekoloji ve toplum yararından ziyade sermaye sahiplerinin kısa vadeli kazanımlarını gözetmesinden kaynaklanmaktadır. **Çevrenin, ormanların ve tarımın korunmasına yönelik kanunlar uzun yıllar boyunca, enerji ve maden firmalarının lehine değiştirilmiştir. Kanun değişiklikleri ile “ÇED Gerekli Değildir” kararı almanın kriterleri firmalar için kolaylaştırılmıştır.** Bu da Kazdağları bölgesini her geçen gün daha da artan çevre talanına açık hale getirmiştir.

Kazdağları, barındırdığı ekolojik ve kültürel çeşitlilik, tarım potansiyeli, doğal güzellikleri; tarihi varlıkları ile binlerce yıldır var olduğu haliyle bu bölgedeki insanların nesiller boyunca sağlıklı bir çevrede yaşamasını sağlayacak potansiyele sahiptir. Sivil toplum örgütleri ve aktivistler, doğayı ve yaşam alanlarını korumak, sağlıklı bir çevrede yaşama hakkını savunmak için çevre tahribatına yol açan madencilik, enerji projeleri ve eko-turizm adı altındaki çarpık yapılaşmayı yargıya taşıyor. Hukuki mücadele, yaşam savunucularının elindeki önemli araçlardan biri. Bölgedeki yaşam savunucularının çabaları, çok kısıtlı maddi imkanlar, sınırlı insan gücüyle ve dayanışmayla sürdürülüyor. Avukatlık ücretleri, dava harçları gibi yargılama giderleri ile bilirkişi ve keşif ücretleri gibi adalete erişimin önündeki maddi engeller, sivil toplum örgütlerinin kaynaklarını ve enerjisini tüketmekte, adalete erişim hakkı ihlal edilmektedir.

Tavsiyeler

- Cumhurbaşkanlığı, Türkiye Cumhuriyetinin, çevre haklarıyla insan haklarının buluşma metni olan Aarhus Sözleşmesine taraf olması için gereken süreçleri başlatmalı ve TBMM zaman kaybetmeden onay kanununu çıkarmalıdır,
- Çevre hakları alanında çalışan derneklerin çalışma alanlarıyla ilgili yargısal mekanizmaları hayata geçirebilmesi için adli yardım mekanizmasına erişimi sağlanmalı, bu dernekler kamu yararı statüsüne sahip derneklerin yararlandığı imkanlardan yararlandırılmalıdır, çevre davalarındaki yargılama ve bilirkişi giderlerinin idare tarafından karşılanması veya makul bir sınırı aşmayacak şekilde belirlenmeli, bunları sağlamak için TBMM Hukuk Muhakemesi Kanunu, İdari Yargılama Usulü Kanunu ile Avukatlık Kanununda gerekli değişiklikleri yapmalıdır,
- Mahkemeler, dava konusu idari işlemin iptal edilip edilmemesine ilişkin hukuki değerlendirmeden ayrı olarak; davanın (reddedilse bile) bir dayanağı olup olmadığı; Anayasanın 56. ve 125. maddeleri bağlamında idari işlemin hukuki denetimini gerektiren bir ihtiyacın somut olarak mevcut olup olmadığını değerlendirmeli, bunu teminen TBMM tarafından İdari Yargılama Usulü Kanununu değiştirmelidir,
- Derneklerin borç ödemediği aczi halinde kapanmalarına neden olabilecek olan Türk Medeni Kanununun 87/3. maddesi, derneklerin çalışma alanlarında açtıkları davalar sonucunda aleyhlerine hükmedilen borçlar için uygulanmamalı, TBMM tarafından gerekli kanun değişikliği yapılmalıdır.

“Bu yayın Etkiniz Avrupa Birliği Programı kapsamında Avrupa Birliği finansal desteği ile üretilmiştir.
Bu yayının içeriğinden yalnızca Gülpınar Sürdürülebilir Yaşam Derneği sorumludur
ve hiçbir şekilde Avrupa Birliği’nin görüşlerini yansıtmamaktadır.”